

Militāro objektu izmantošanas vadlīnijas

LLTA "Lauku ceļotājs"
2011. gads

This report was compiled within the Baltic Green Belt project. The Baltic Green Belt project wants to conserve, use and develop the common natural and cultural heritage of the coastal border areas formerly dividing east and west by establishing a platform for transnational cooperation between stakeholders working in nature conservation and sustainable development of the southern and eastern Baltic Sea coast.

The project Baltic Green Belt is part-financed by the European Union (ERDF) within the Baltic Sea Region Programme. The Programme supports transnational projects working together to make the Baltic Sea region an attractive place to invest, work and live in (<http://eu.baltic.net>)

The reports are published as part of the European Green Belt initiative which has the vision to create the backbone of an ecological network, running from the Barents to the Black Sea that is a global symbol for transboundary cooperation in nature conservation and sustainable development. www.europeangreenbelt.org

Project Lead Partner

Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Department of Geography
Coastal Geography & Natural Hazards Research

Scientific Advisor: Prof. Dr. Horst Sterr
Coordination: Michael Schultz
(schultz@geographie.uni-kiel.de)
Communication: Stefanie Maack
(s.maack@geographie.uni-kiel.de)

This report can be downloaded from
www.balticgreenbelt.net

The responsibility for all contents lies with
the author(s) of this report.

Author of this report

LCTA Lauku ceļotājs
40 Kalnciema street
Rīga, LV-1046
Latvia

asnate@celotajs.lv

Satura rādītājs

Ievads	5
Militāro objektu izmantošanas piemēri citās Ziemeļvalstīs	7
Igaunija	7
Zemūdene „Lembit” Tallinā	7
Serves raga krasta aizsardzības baterijas Sāmsalā	7
Kara muzejs Serves ragā un Sāmsalā	8
Kara muzejs Hījumā salas Tahkunas pussalā	8
Tūrisma maršruti Aegnas salā pie Tallinas	9
Vēsturisko notikumu rekonstrukcijas Narvā	9
Viduslaiku pils rekonstrukcija Rakverē	10
Lietuva	11
Žemaitijas ballistisko raķešu bāze	11
Kopgaļa cietoksnis	11
“Memeles – Nord” krasta aizsardzības baterija Klaipēdā	12
Kauņas cietoksnis. IX forts un VII forts	12
Somija	14
Zviedrija	15
Femores cietoksnis	15
Forts Siaro salā	15
Militāro objektu izmantošanas piemēri Latvijā	16
Kritēriji militāro objektu piemērotības tūrismam izvērtēšanai	27
Esošie un potenciālie militārie objekti Latvijā	30
Vēsturisko materiālu un informācijas izmantošanas aspekti	36
Konkrēta militāra objekta atjaunošanas idejas piemērs	39
Organizatoriski pasākumi	39
Vēstures izpētes pasākumi	39
Būvniecības pasākumi	40
Drošības pasākumi objektā	41
Perspektīvie pasākumi	41
Informācijas tūristiem sagatavošana	41
Vindavas baterijas vizualizācija	43
Militārā tūrisma maršruta veidošanas piemērs	45

Vēstures tematiskie parki	51
Ar militāro mantojumu saistītas interneta vietnes un izmantotie avoti.....	53
Iesaistītās puses	53

Ievads

Ir atrodamā informācija, ka 20. gs. otrajā pusē aptuveni 10 % no Latvijas teritorijas ir aizņēmušas PSRS armijas kara bāzes u.c. veida ar Padomju armiju saistītie militārie objekti, kuru daudzums sniedzās vairākos simtos. Taču neskatoties uz šo objektu lielo skaitu un daudzveidību (t.sk. arī - pirmspadomju), Latvijā ir tikai daži spilgti piemēri, kur šie vēstures resursi tiek izmantoti kā tūristu apskates objekti vai uz to bāzes ir izveidots atraktīvs un uz izziņu balstīts tūrisma produkts.

Tajā pat laikā, Eiropas un Pasaules valstu praksē ir redzami neskaitāmi piemēri, kur šāda tipa objekti ir populāras attiecīgā reģiona vai pat valsts mēroga tūristu piesaistes.

Militāro objektu apsaimniekošanas vadlīniju (turpmāk – Vadlīniju) **mērķis** ir parādīt veiksmīgo Eiropas praksi un veicināt Latvijas militārā mantojuma izmantošanu jaunu tūrisma produktu veidošanā, kā arī pievērst sabiedrības uzmanību militāro objektu turpmākajai aizsardzībai, jo lielākā daļa no 19. - 20. gs. militārajiem objektiem (te jārunā gan par materiālo, gan arī nemateriālo mantojumu) ir zudis uz neatgriešanos. Šis ir ļoti svarīgs aspekts savas valsts vēstures izzināšanas procesā.

Ar jēdzienu „militārā mantojuma objekts” vai „militārs objekts” Vadlīnijās tiek saprasts:

- ♦ Objekts, kas ir ticis izmantots vai bijis paredzēts militārām vajadzībām g.k. pēdējo 2 – 3 gadsimtu laikā;
- ♦ Bijušās PSRS armijas objekti – raķešu bāzes, aviācijas un tanku poligoni, bijušie kara lidlauki, armijas pilsētiņas un daļas un ar tām saistītie objekti, robežsardzes un pretizlūkošanas objekti, u.c.
- ♦ Bijušās fortifikāciju sistēmas, krasta aizsardzības baterijas, cietokšņi, doti, dzoti, bunkuri, atsevišķos gadījumos – arī skanstis;
- ♦ Kara un militārām tēmām veltītas publiskas un privātkolekcijas, muzeji, ekspozīcijas;
- ♦ Nozīmīgu kauju vietas, ja šīs vietas ir labiekārtotas un eksponētas kā apskates objekti;
- ♦ Atsevišķi ieroči, piemēram, - lielgabali;
- ♦ Arī cilvēki – teicēji, dažāda veida organizēti pasākumi, kas turpina vai eksponē vēsturiskās ar militāro mantojumu saistītās tradīcijas.

Par militāriem objektiem šajās vadlīnijās netiek uzskatīti atsevišķi savrupatradumi – lādiņi, šautenes, ķiveres, dažādu karu laikā bojā gājušo kapi, 1. un 2. pasaules kara ierakumi, pilskalni (kā senie nocietinājumi) un vairums viduslaiku piļu, kas vairumā gadījumu tiek reklamēti kā attiecīgā reģiona apskates objekti.

Vadlīniju saturs ir sekojošs:

- ♦ **Militāro objektu izmantošanas piemēri citās Ziemeļvalstīs un Latvijā** – konkrēti ar militāro jomu saistīti labās prakses piemēri, kur uz interesantu, atraktīvu un nozīmīgu militāro resursu bāzes ir izveidots tūrisma produkts;
- ♦ **Kritēriji militāro objektu piemērotības tūrismam izvērtēšanai**, - nodaļa, kurā izstrādāts vienkāršs algoritms – kādā veidā izvērtēt militāra objektu piemērotību iesaistīšanai tūrisma produkta veidošanā;
- ♦ **Esošie un potenciālie militārie objekti Latvijā** – balstoties uz iepriekš izstrādāto kritēriju bāzes, izveidots šobrīd esošo un potenciālo militāro tūrisma objektu saraksts;
- ♦ **Vēsturisko materiālu un informācijas izmantošanas aspekti** – skaidrota vēsturisko materiālu loma tūrisma produktu veidošanā;
- ♦ **Militārā tūrisma maršruta veidošanas piemērs** – izveidots konkrēts militārās tematikas tūrisma maršruts Kurzemē, kas ir no neizmantoto militāro resursu ziņā bagātākais Latvijas novads;
- ♦ **Vadlīnijas militāro objektu izmantošanai tūrismā** – nodaļa, kurā skaidrots - kādā veidā var izmantot ar militāro tēmu saistītos resursus;
- ♦ **Karte: Militārā tūrisma objekti Latvijā** – uzskatāma pārskata karte ar šī brīža militārā tūrisma piedāvājumu Latvijā;
- ♦ **Ar militāro mantojumu saistītas interneta vietnes un izmantotie avoti** – uzskaitīts dažādu, pārsvārā – ar Latviju un Ziemeļvalstīm saistītas Interneta vietnes;
- ♦ **Iesaistītās puses** – izveidots to personu saraksts, kas līdz šim ir iesaistījušies un izrādījuši iniciatīvu „Lauku ceļotāja” ar militāro projektu saistītajās aktivitātēs.

Vadlīnijas ir domātas kā izziņas un ideju ierosmes materiāls militāru objektu īpašniekiem, apsaimniekotājiem, pašvaldību un TIC darbiniekiem, muzeju u.c. institūciju darbiniekiem.

Vadlīnijas ir tapušas Latvijas **Lauku tūrisma asociācijas (LLTA) „Lauku ceļotājs” īstenotā projekta „Baltijas Zaļā josta” ietvaros**, vienlaicīgi gatavojot arī militārā tūrisma ceļojumu karti. Informācijas par objektiem tapšanas procesā tika iesaistīti > 30 dažādi interesenti – novadpētnieki, tūrisma gidi, vietējie entuziasti, muzeju, TIC, pašvaldību darbinieki u.c. Sadarbības rezultātā ir izveidota militāro objektu un ar tiem saistīto stāstu datu bāze Lauku ceļotāja mājas lapā www.celotajs.lv sadaļā „Vērts redzēt”, ievākta vērtīga informācija un iegūtas vēsturiskās fotogrāfijas iepriekš minētajai militārā tūrisma ceļojumu kartei. Kaut arī projekta „fokusteritorija” ir Kurzemes vēsturiskais novads (bijušās PSRS rietumu robeža), informācija ir vākta un pieredze iegūta arī pārējā Latvijas teritorijā. Projekta aktivitātes un līdzšinējie rezultāti ir radījuši lielu Latvijas žurnālistu interesi un saistošas publikācijas kā „centrālajā”, tā arī reģionālajā presē, kā arī videosižetus Latvijas Televīzijā, radot gan interesi par militārajiem objektiem, gan pozitīvu rezonansi minētajā jomā.

Militāro objektu izmantošanas piemēri citās Ziemeļvalstīs.

Igaunija

Zemūdene „Lembit” Tallinā

Vienīgais piemērs un gadījums Baltijā, kur līdz mūsdienām ir saglabāta un apmeklētājiem kā muzeja eksponāts pieejama un apskatāma zemūdene. To uzcēla 1936. gadā Anglijā. Diemžēl Liepājas Karostā esošās zemūdenes tika sagrieztas metāllūžņos un pārkausētas.

Šobrīd zemūdene „Lembit” ir izcelta no ūdens un pārvietota uz angāru Tallinas hidrostacijā. Tā ir unikāls, 1914. gadā uzbūvēts ēku komplekss Krievijas jūras hidroaviācijas lidmašīnu novietošanai. Šobrīd teritorija nodota Igaunijas Jūras muzejam. Ar ES fondu atbalstu notiek šī vēstures pieminekļa rekonstrukcija, lai izveidotu Jūras muzeja ekspozīciju, kur „Lembit” būs šī muzeja nozīmīgs eksponāts.

a

b

1. attēls. Igaunijas kuģniecības muzeja mājas lapa www.meremuuseum.ee (a) un zemūdene „Lembit” (b, foto: N. Smajinskis)

Serves raga krasta aizsardzības baterijas Sāmsalā

1941. g. celtās krasta aizsardzības baterijas, kuru pozīcijās bija izvietoti 180 mm lielgabali Irbes jūras šauruma aizsardzībai, atrodas Sāmsalas dienviddaļā – Sōrve ragā. Daļa no tām ir konservētas un tām blakus ir izvietots informatīvs stends ar vēsturisku fotoattēlu, kas sniedz labu priekšstatu par skatu, kāds tas ir bijis bateriju izmantošanas laikā. Pārējās baterijas (kopā 4) atrodas tuvējā mežā un nav atjaunotas.

a

b

2. attēls. Serves raga krasta aizsardzības baterijas (a) un informācijas stends pie tām (b), a,b – foto: N. Smaļinskis

Kara muzejs Serves ragā un Sāmsalā

Serves ragā kara vēstures entuziasts, - vietējais iedzīvotājs Matti Martinsons ir izveidojis kara muzeju, kur aplūkojami Serves pussalā atrastie eksponāti. Tie ir 1. pasaules kara un 2. pasaules kara krievu, vācu un Padomju armiju kaujas bruņojuma un aprīkojuma priekšmeti. Igaunijas varas iestādes muzeja vajadzībām nodevušas bijušo Igaunijas robežapsardzes kordona ēku. Vasarā muzeja teritorijā darbojas jauniešu nometnes, tiek rīkoti pārgājieni, meklējot kara relikvijas. Vietējā pašvaldība izskata jautājumu par 315. baterijas kapteiņa Stebeļ pazemes komandpunkta nodošanu muzejam.

Fotoattēlā: Matti Martinsons (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Kara muzejs Hījumā salas Tahkunas pussalā

Tahkunas pussalā vietējie kara vēstures entuziasti ir izveidojuši muzeju, kur eksponēti Hījumā salā atrastās kara vēstures liecības. Te aplūkojami 1. pasaules kara un 2. pasaules, kā arī Aukstā kara laika krievu, vācu un padomju armiju kaujas bruņojuma un aprīkojuma priekšmeti. Pašvaldība nodevusi muzeja rīcībā bijušo padomju karaspēka radiotehnikas posteņa ēku.

Kara muzejs Hījumā salas Tahkunas pussalā (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Vērojot Igaunijas piemērus, ir jāsecina, ka tendence veidot vietējos kara vēstures muzejus kļūst arvien populārāka. Domājams, tā nākotnē ies tikai plašumā.

Tūrisma maršruti Aegnas salā pie Tallinas

Aegnas (zviedru - Ulfsö, vācu - Wulf) sala atrodas 14 km ziemeļos no Tallinas ostas. Uz salas savulaik bija uzceltas krasta apsardzes baterijas Tallinas aizsardzībai pret uzbrukumiem no jūras puses. Tās "mainīja" savus īpašniekus, esot krievu, vācu, igauņu, tad atkal krievu, atkal vācu, pēc tam Padomju armijas krasta apsardzes baterijas. Aegnas sala ir unikāls kara vēstures "rezervāts". Sala pieder Tallinas pašvaldībai. Tā uz salas ir izveidojusi marķētus kājnieku un velo tūrisma maršrutus, informācijas standus, uzstādījusi atkritumu tvertnes. Uz salu var nokļūt no Tallinas ostas ar kuģīti vai privātām laivām.

Kājnieku maršruts Aegnas salā (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Vēsturisko notikumu rekonstrukcijas Narvā

Narvas pilī katru gadu notiek Ziemeļu kara laika Pētera I karaspēka un zviedru armijas kauju vēsturiskas rekonstrukcijas. Uz festivālu sabrauc kara vēstures cienītāji no Igaunijas, Zviedrijas, Somijas, Krievijas, Latvijas, Lietuvas un citām valstīm. Pilī darbojas Vēstures muzejs, kurā bieži tiek organizētas izstādes, konferences, tikšanās un citi pasākumi. Pils muzejs un restaurētā pils ir tūrisma pasākumu galvenais atbalsta punkts.

Ziemeļu kara notikumu mūsdienu atainojums (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Viduslaiku pils rekonstrukcija Rakverē

Labs rekonstruētas un tūrisma vajadzībām izmantotas pils piemērs ir apskatāms Rakveres viduslaiku pilī. Tur iespējams šaut ar loku, smēdē iepazīt kalēja darbu, pielaikot bruņinieka bruņas, doties izjādē ar zirgu, degustēt ēdienus, kas ir gatavoti pēc senajām receptēm. Te aplūkojama viduslaiku zobenu ekspozīcija.

Rakveres pils dienvidu daļa (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Igaunijā ir vēl daudz citu piemēru, kur militārie objekti ir veiksmīgi izmantoti tūrismā.

Lietuva

Žemaitijas ballistisko raķešu bāze

Atrrodas Žemaitijas nacionālā parka teritorijā un tās apsaimniekotājs ir nacionālā parka administrācija. Šobrīd minētā bāze ir viens no populārākajiem Žemaitijas nacionālā parka apskates objektiem, īpaši – no ārvalstu tūristu puses (minēts arī kā teritorijas „top” objekts populārajā tūrisma ceļvedī *Lonely planet*). 2010. G. tika par ES fondu līdzekļiem tika uzsākti vērienīgi tās rekonstrukcijas darbi, kā rezultātā tā tiek pielāgota tūristu vajadzībām. Vienlaikus tiek veidots Aukstā kara muzejs.

a

b

3. attēls. Raķešu bāzes vārti (a, J. Smalīnska foto) un ieejas biļete (b)

Kopgaļa cietoksnis

Šobrīd – viens no veiksmīgākajiem šāda tipa militāra objekta – 19. gs. cietokšņa, kas būvēts Klaipēdas ostas aizsardzībai, - izmantošanas piemērs Baltijas valstīs. Cietoksnis ir pilnībā atjaunots un tā teritorijā ir izveidots Jūras muzejs, Lietuvas kuģniecības muzejs, Delfinārijs u.c. objekti. Šobrīd viens no populārākajiem un tūristu skaita ziņā – apmeklētākajiem Rietumlietuvas tūrisma apskates objektiem. Informācija: http://www.muzejai.lt/Klaipeda/juru_muzejus.en.htm.

a

b

4. attēls. Kopgaļa cietokšņa satelītoto (a, *Google Earth* pamatne) un ieejas skats (b)

“Memeles – Nord” krasta aizsardzības baterija Klaipēdā

Ziemeļos no Klaipēdas, - Giruļai ciemā atrodas vācu krasta baterija „Memele-Nord”, ko vācu armija uzbūvēja 1939. -41. gadā. Baterija sastāvēja no četriem SKL/45 15c m kalibra lielgabaliem. Vēlāk tos demontēja un vietā uzstādīja 12,8 cm Flak – 40 lielgabalus. Pēc 1945. gada uz vācu lielgabalu pamatnēm tika uzstādītas Padomju artilērijas ierīces B-13 ar 130 mm kalibru. Tā bija 479. krasta apsardzes baterija KBF.

Kara vēstures entuziastu grupa baterijas ēkās ir ierīkojusi muzeju. Vairākas ēkas ir sakoptas un restaurētas. Neapšaubāmi, nozīmīgākais vēsturiskais atradums Baltijas krastos pēdējo gadu laikā ir „Memele-Nord” baterijas teritorijā atrastais 128 mm lielgabala stobrs.

Baterijas „Memele-Nord” muzejā tiek organizētas lekcijas, ekskursijas un vēstures stundas skolu grupām, bet jūras krastā notiek teatralizēti uzvedumi, kur aktieri spēlē pret kara tēmu veltītas izrādes.

12,8 cm kalibra Flak 40 lielgabala stobrs un baterijas Memel-Nord komandpunkts (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Kauņas cietoksnis. IX forts un VII forts

Kauņas cietokšņa IX forts sen zināms kā Holokausta muzejs un fortifikāciju muzejs. Fortā notikusi vērienīga rekonstrukcija un sakopšanas darbi. Jau divus gadus entuziastu grupa restaurē VII fortu. Atjaunošana notiek, stingri ievērojot vēsturisko patiesību. IX forta muzejs ir Eiropas nozīmes vēstures piemineklis.

Devītais forts (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Sestais forts (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Somija

Somijā ir ļoti daudz piemēru militāro objektu izmantošanai tūrismā. Pats nozīmīgākais, protams, ir **Sveborgas cietoksnis (Suomenlinna)**, kas reģistrēta UNESCO sarakstā.

Sveborgas cietokšņa celtniecība tika uzsākta 18. gs. un tā bija nozīmīgākā Somijas jūras kara flotes (t.sk. zemūdeņu) bāzes vieta. Cietoksnim bijusi liela loma Somijas nozīmīgāko vēsturisko pavērsienu gaitā. Mūsdienās cietoksnis ir populārs Helsinku apkārtnes tūrisma objekts, līdz kuram regulāri kursē ekskursantu kuģīši. Izveidots īpašs apmeklētāju centrs. Cietoksnis iekļauts UNESCO pasaules mantojuma sarakstā un informācija par to atrodama atsevišķā mājas lapā www.suomenlinna.fi/.

Suomenlinnā atrodas un ir apskatāms ne tikai cietoksnis un ieroču kolekcija, bet arī somu zemūdene „Vesiko”.

Zemūdene „Vesiko” Sveborgas cietoksnī. Šis piemineklis atklāj kārtējo tēmu militārās vēstures saglabāšanā – „Kuģi – vēstures pieminekļi” (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

a

5. attēls. Suomenlinnas cietokšņa bastioni (a) un Femores cietokšņa aizsardzības lielgabalu baterijas pozīcijas (b)

Zviedrija

Femores cietoksnis

atrodas Oxelsundā, Zviedrijā, ~ 100 km dienvidos no valsts galvaspilsētas. Cietoksnis ir unikāls ar to, ka atšķirībā no vairuma krasta aizsardzības bateriju un šāda tipa cietokšņiem, tas tika uzbūvēts t.s. „Aukstā kara” laikā (1964. g.) ar mērķi – aizsargāt Zviedrijas krastus no iespējamā padomju karaspēka iebrukuma valsts teritorijā. Dziļi klintīs (450 m pazemes tuneļu sistēma) šeit izkala bunkuru, kas bija kodoltriecina izturīgs un tajā bija paredzēta vieta 70 kareivjiem. Mūsdienās Femores cietoksnis ir populārs tūrisma objekts ar gidētām tūrēm, ekspozīciju, kafejnīcu, viesu namiem tuvējā apkārtnē u.c. pakalpojumiem. Informācija par to atrodama: www.femorefortet.se/.

Forts Siaro salā

Artilērijas pirmās pozīcijas Siaro salā tika uzbūvētas pirms 1. pasaules kara, lai aizsargātu ieeju Stokholmas šērās. Salas pirmo aizsardzības līniju veidoja divi no bruņukuģa „Svea” noņemti 15 cm kalibra lielgabali un četru 57 mm kalibra lielgabalu baterija. Siaro forts kalpoja militārajām vajadzībām gan abu pasaules karu laikā, gan arī Aukstā kara periodā.

Zviedrijas jūras kara flote no Siaro forta aizgāja 1985. gadā. Pēc tam tajā sākās sagrūvums un vandālisms. Vandāļi ir visās valstīs – atšķiras tikai vietējo varas iestāžu reakcija uz vandālisma izpausmēm. 1993. gadā Siaro forts tika nodots Nacionālajai Nekustamo Īpašumu aģentūrai, un tika pieņemts lēmums par objekta restaurāciju un atvēršanu publiskai apskatei „ilustrējot Zviedrijas militāro vēsturi cīņā par mieru un atklājot XX gs. Zviedrijas vēstures mazpazīstamākos aspektus”. Valdība atvēlēja līdzekļus, restaurācijas darbi sākās 1995. gadā un tika pabeigti 1996. gadā. Mazāk nekā viena gada laikā forts tika sakārtots un atvērts apskatei. Siaro cietoksnim piešķīra muzeja statusu. Šodien objektu apkalpo trīs darbinieki, viņi arī vada kafejnīcu un nelielu viesnīcu, kas atrodas bijušajās kazarmās uz salas.

15 cm kalibra lielgabali Siaro salā (Jurija Meļkonova arhīvs)

Militāro objektu izmantošanas piemēri Latvijā

Nodaļā analizēti 18 piemēri visā Latvijas teritorijā un visos valsts vēsturiskajos novados un to izmantošanas un apsaimniekošanas tūrisma kontekstā plusi un mīnusi.

Liepājas Karostas cietums

Liepājas Karostas cietums šobrīd ir uzskatāms kā Latvijā labākais ar militāro mantojumu un minēto tematiku saistītais tūrisma produkts, jo:

- ♦ Tas ir veidots uz unikālu vēsturisku resursu – Liepājas Karostu un tās teritorijā esošo cietumu;
- ♦ Balstīts uz reāliem un ar šo vietu saistītiem notikumiem, kas tiek attēloti šova veidā, kurā dažādos veidos tiek iesaistīti arī paši apmeklētāji;
- ♦ Ir izstrādātas dažādas šova programmas dažādām gaumēm, iespējām, interesēm un vecuma grupām;
- ♦ Izbaudot produktu, apmeklētāji iegūst jaunu pieredzi, zināšanas un militārās „kārtības” īpatnības „uz savas ādas”;
- ♦ Produkts ir ļoti atraktīvs;
- ♦ Produktā radīšanā un šova vadīšanā darbojas profesionāli gidi, kas paši pētījuši Karostas vēsturi, nodrošinot objektīvu un kvalitatīvu informāciju tā norises laikā.

a

b

6. attēls. „Sporta nodarbības” Liepājas Karostas Manēžā (a) un izrāde „Aiz restēm” (b). Foto: Juris Smaļinskis

Minētais produkts ir aizvien ļoti pieprasīts un tā piedāvājums tiek reklamēts atsevišķā vietnē: www.karostascietums.lv

Rīgas aviācijas muzejs

Vienīgais šāda veida muzejs Latvijā un viens no lielākajiem Eiropā, kur vienkopus savākta militārās aviācijas kolekcija ar > 40 lidmašīnām un helikopteriem, kā arī citiem ar šo jomu saistītiem objektiem. Muzejs atrodas lidostas „Rīga” teritorijā un ir pieejams ikvienam interesentam. Pie objektiem atrodami informatīvie stendi, pieejami gida pakalpojumi. Informācija par to atrodama <http://aviamuseum.org/>.

7. attēls. Rīgas aviācijas muzeja ekspozīcija (a,b). Foto: Juris Smalīnskis

Irbenes radioteleskops

Padomju laikā kopā ar mūsdienās pamesto Irbenes armijas pilsētiņu darbojās kā slepens pretizlūkošanas centrs, ko izmantoja visa veida informācijas pārtveršanai no satelītpavadoņiem. Radioteleskopa paraboliskās antenas diametrs ir 32 m, augstums ir 47 m, bet metāla konstrukcijas masa - 650 t. Tas ir lielākais šāda veida objekts Ziemeļeiropā un 8. pasaulē. Mūsdienās radioteleskopā atrodas Ventspils starptautiskais radioastronomijas centrs. Vietējā gida pavadībā tiek piedāvātas ekskursijas pa radioteleskopa kompleksu.

8. attēls. Irbenes radioteleskopa kopskats (a) un šķīvis (b). Foto: Juris Smalīnskis

Ziemassvētku kauju piemiņas parks

Vienīgā šāda veida teritorija Latvijā ar kultūrvēsturiska lieguma statusu, kur atjaunoti vairāki 1. pasaules kara laika objekti, piemēram, Vācu valnis, Mangaļu mājās izveidots vēstures muzejs. Pieejami zinoši gidi, kas ir arī vietējie novadpētnieki. Kā ļoti svarīgs aspekts ir jāatzīmē dažādi organizētie pasākumi, kuru laikā tiek demonstrēti Latviešu strēlnieku kauju (1917. g.) un kara dzīves fragmenti. Šiem pasākumiem ir liela nozīme jaunatnes patriotiskajā audzināšanā.

a

b

9. attēls. 1. Pasaules kara laika norišu imitācija (a, Tērvetes senvēstures muzeja arhīvs) un Latviešu strēlnieki (b, Latvijas Kara muzeja Mangaļu filiāles Ziemassvētku kauju muzeja arhīvs)

Saulkrastu velosipēdu muzejs

Kaut arī muzeja galvenā tematika ir balstīta uz Latvijas velosipēdu ražošanas un izmantošanas vēsturi, ekspozīcija iekļauj arī 5 dažādu armiju un laiku velosipēdus, kas tikuši lietoti Latvijas teritorijā. Piemēram, 1. Pasaules kara cariskās Krievijas armijas velosipēds, Latvijas nacionālās armijas velosipēds, ka arī divi 2. Pasaules kara Vācu armijas velosipēdi un atjaunotās Latvijas armijas (90. gadu) militārais velosipēds *Monark* (Zviedrija).

a

b

10. attēls. Saulkrastu velosipēdu muzeja ekspozīcija (a) un vēsturisks fotomateriāls (b), foto – Saulkrastu velosipēdu muzejs

Kurzemes cietokšņa muzejs Zantē

Noteikti ir jāpiemin Kurzemes cietokšņa muzejs Zantē, ko izveidojis viens cilvēks – Ilgvars Brucis. Muzejā ir apskatāma bagātīga (> 8000 eksponātu) un saistoša militāra rakstura ekspozīcija par 1. pasaules karu un 2. pasaules kara darbību t.s. Kurzemes cietoksnī, kas ir muzeja galvenā tematika.

11. attēls. Kurzemes mežos atrastie artilērijas šāviņi. Foto: Juris Smaļinskis

Sventes militārās tehnikas kolekcija

Vienīgā šāda apjoma, tematikas un eksponātu ziņā privātkolekcija Baltijas valstīs. Tā izveidota atjaunotās Sventes muižas teritorijā un šobrīd pieejama ikvienam interesentam. Eksponāti ir restaurēti un atjaunoti. Uzskatāms par labu piemēru, kur privātas investīcijas ir ieguldītas militārā mantojuma saglabāšanā un eksponēšanā sabiedrībai.

a

b

12. attēls. Sventes militārās tehnikas kolekcijas tanki (a) un lielgabali (b). Foto: Juris Smaļinskis

Roberta Rubeņa bataljona muzejs

Šobrīd Ugāles Silmačos vietējā entuziasta – Andreja Ņeizara vadībā top Roberta Rubeņa bataljonam veltīts muzejs. A. Ņeizara pavadībā var doties arī uz nesen atjaunoto Rubeņa bataljona 2. Rotas apmetni un bunkuru, kurā slēpās minētais militārais grupējums (netālu no Usmas dzelzceļa stacijas). Uzskatāms par pozitīvu piemēru, kur vietējie entuziasti un novadpētnieki iegulda lielu darbu savas teritorijas vēstures apzināšanā un popularizēšanā.

a

b

13. attēls. Atjaunotais mežabrāļu bunkurs (a) un Andrejs Ņeizars ar 2. Pasaules kara laika eksponātu rokās (b). Foto: Juris Smaļinskis

PSRS armijas robežsargu novērošanas torņi

Robežsargu novērošanas torņi padomju laikā bija regulāri izvietoti visā 500 km garā Latvijas jūras krasta garumā. Zemāk attēloti trīs dažādi šādu objektu izmantošanas piemēri:

- ◆ Tornis pie Mazirbes jūrscolas ir atjaunots un nokrāsots. Šis gadījums ir uzskatāms par labās prakses piemēru, jo ir viens no nedaudzajiem robežsargu torņiem Latvijā, kas nav pārvērties par bīstamu graustu;
- ◆ Tornis pie Mazirbes pludmales ir neapsaimniekots, apmeklējumiem un kāpšanai bīstams, tādēļ uzskatāms par sliktās prakses piemēru;
- ◆ Tornis pie Ventspils Dienvidu mola – uz bijušā torņa bāzes ir izveidots jauns, moderns skatu tornis ar ļoti labu skatu un ainavu uz Ventspils ostu un Ventas ieteku jūrā.

a

b

c

14. attēls. Robežsargu tornis pie Mazirbes jūrskolas (a), robežsargu tornis pie Mazirbes pludmales (b), skatu tornis pie Ventspils Dienvidu mola (c). Foto: Juris Smalinskis

Daugavgrīvas cietoksnis

Tagadējā Daugavgrīvas cietokšņa vietā pirmos nocietinājumus 1608. gadā poļu - zviedru kara laikā uzbūvēja zviedru armija. Savukārt, 17. gs. četrdesmitajos gados tā šeit uzbūvēja modernu cietoksni ar pieciem bastioniem un diviem vārtiem, kur bija izvietoti 120 lielgabali un mortīras, zaldātu kazarmas, virsnieku dzīvokļi, garnizona baznīca, pārtikas un munīcijas noliktavas. Ziemeļu kara rezultātā 1710. gadā cietoksnis nonāca Krievijas armijas rokās. Arī pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā šeit izvietojās PSRS Jūras Kara flotes vienības. Līdz mūsdienām ir saglabājušies mūri, bastioni, cietokšņa grāvis un neliela daļa no vecās baznīcas. Blakus cietoksnim atrodas bijušā PSRS armijas daļa ar pamestām ēkām un pieminekli karavīriem, kas dienējuši zemūdenēs.

a

b

15. attēls. Daugavgrīvas cietokšņa publiskie apmeklēšanas laiki (a) un viena no pussagruvušajām apbūves formām (b)

Daugavgrīvas cietokšņa kā nozīmīgas vēstures liecības un potenciāla tūrisma objekta gadījumā minami gan plusi, gan mīnusi

Plusi	Mīnusi
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Unikālais vēstures piemineklis ir pieejams sabiedrībai un ir noteikti laiki, kad tas ir atvērts ikvienam interesentam; ◆ Tā apmeklējums ir bez maksas; ◆ Cietokšņa atjaunošanas gadījumā tas varētu būt viens no spilgtākajiem šāda tipa militārā mantojuma objektiem Baltijas valstīs. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Cietokšņa teritorija nav sakopta, unikālās celtnes nav atjaunotas, dažas – pat bīstamas; ◆ Par objektu nav atrodama kvalitatīva informācija ne tā teritorijā, ne arī atsevišķā interneta vietnē; ◆ Tas ir „tukšs” un „neapdzīvots”, kas rada pamestības un nesakoptības sajūtu; ◆ Te nav pieejami gidu pakalpojumi, suvenīri u.c.; ◆ Ir unikāls resurss, bet nav tā eksponējoša tūrisma produkta.

Pēdējā laikā lielu interesi par Daugavgrīvas cietoksni izrāda Eiropas organizācija *Baltic Fort Route* (BFR). 2011. gada aprīlī Latvijā ieradās BFR delegācija un apmeklēja Liepāju, Daugavpili un Rīgu. Delegācija pabija Daugavgrīvas cietoksni un uzsvēra, ka šeit trūkst tūrisma infrastruktūras, informācijas materiālu un ekskursiju pakalpojumu. Delegācijas sastāvā bija fortifikāciju saglabāšanas speciālisti no Vācijas, Polijas, Zviedrijas, Nīderlandes, Beļģijas, Francijas, Anglijas un citām valstīm.

16. attēls. *Baltic Fort Route* delegācija Daugavgrīvas cietoksni (Jurija Meļkonova fotoarhīvs)

Mangaļsalas fortifikācijas

Fortifikācijas ilgākā laika posmā cēlušas vāciešu, zviedru un krievu armijas. 1912. gadā tika uzsākta vairāku fortu būve Mangaļsalā un Bolderājā, kad uzcēla divus fortus ar 254 mm lielgabaliem, sešus fortus ar 152 mm lielgabaliem un trīs fortus ar 138 mm. Katrā no tiem uzstādīja 2 lielgabalus. Mangaļsalas fortifikācijas sistēma sastāv no vairākām daļām un atrodas samērā plašā teritorijā. Atsevišķas no tām šobrīd ir nepieejasamas. Kopumā šis objekts ir jāvērtē kā unikāls, bet tajā pat laikā - nekādā veidā neizmantots un nolaists vēstures piemineklis.

a

b

17. attēls. Mangaļsalas fortu izvietojums informatīvā stenda kartē (a) un informatīvā stenda kopskats (b).
Foto: Juris Smajņskis

Plusi	Mīnusi
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Ceļmalā ir uzstādīts informatīvs stends, kurā ir redzams objektu telpiskais izvietojums, kas var kalpot kā sava veida orientieris to atrašanai dabā; ♦ Dažas no fortifikācijas sistēmas sastāvdaļām (īpaši – bezlapu periodā) ir redzamas no netālu esošā ceļa. 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Unikālais vēstures piemineklis tomēr ir dabā nezinātājiem grūti atrodamams; ♦ Tā apkārtnē un paši objekti nekādā veidā nav labiekārtoti; ♦ Faktiski – forti ir arī apmeklētājiem bīstami; ♦ Par objektiem nav atrodama visaptveroša informācija ne dabā, ne arī interneta vietnēs; ♦ Nav pieejami gidu pakalpojumi; ♦ Atjaunošanas gadījumā tas varētu būt viens no spilgtākajiem šāda tipa objektiem Latvijā; ♦ Šāds unikāls un neizmantots objekts atrodas valsts galvaspilsētā.

Jāatzīmē, ka ar objektiem Mangaļsalā aktīvi strādā sabiedriskā organizācija „Dzimtā puse”, kas jau vairākus gadus rīko Mangaļsalas fortifikāciju sakopšanas talkas. Vietējā pašvaldība gan šajā procesā nav sniegusi nekādu atbalstu. Š o dien svarīgs uzdevums saistībā ar Mangaļsalu un Komētfortu būtu informatīvas grāmatas izdošana, kurā būtu savākta informācija par Daugavas krastos esošajiem militārajiem objektiem un to vēsturi. Šajā procesā aktīvi iesaistījies J. Meļkonovs, sadarbojoties ar Igaunijas vēsturniekiem, kas pēta 1919. gada notikumus Mangaļsalā.

18. attēls. Talkas dalībnieki Mangaļsalā (Jurija Meļkonova arhīvs)

Rumbulas lidlauks

Latvijā ir daudzi lidlauki, kas savulaik tikuši izmantoti PSRS armijas militārajiem mērķiem. Rumbulas lidlauks ir viens no trijiem Rīgas lidlaukiem, kas ticis izmantots gan militārām, gan arī civilām vajadzībām. Šobrīd tā ir daļēji pamesta un degradēta teritorija, kurā stihiski notiek dažādas aktivitātes, piemēram, dragreisi, mācību treniņi ar paraplāniem, mācību braucieni ar neliela izmēra lidmašīnām u.c. Rumbulas lidlauks uzskatāms par nozīmīgu resursu, kas līdz šim brīdim, atrodoties valsts galvaspilsētas teritorijā, nav lietderīgi un pienācīgi izmantots.

a

b

16. attēls. Paraplānistu treniņi Rumbulas lidlaukā (a) un lidlauka skrejceļa kopskats (b). Foto: Juris Smaļinskis

Daži neizmantotu resursi piemēri

Latvijā šobrīd ir vairāki simti objektu, kurus var uzskatīt par nozīmīgām vai vismaz - interesantām Latvijas vēstures liecībām, bet tajā pat laikā tie ir pamesti, neapsaimniekoti un nekādā veidā tūrismā un novada vēstures izziņas procesā – neizmantoti (sk. tālāk).

a

b

c

d

17. attēls. Foto: Juris Smajnskis. Skaidrojumu sk. tālāk:

a – Namdaru mājas Aizputes novadā. Ceļmalā novietotas dažādas 2. pasaules kara laika liecības, kas atrastas saimniecības apkārtnes laukos – lādiņi, mīnas, ķiveres u.c. Interesants, bet šobrīd nepieejams un nereklamēts objekts;

b – Lielirbes krasta robežsardzes postenis. Tā teritorijā saglabājušies pieminekļi u.c. „atribūti”, kas lieliski iederētos vismaz vietēja vai reģionāla mēroga novadpētniecības muzeja ekspozīcijā. Šobrīd tie pamazām iet bojā, laika zoba skarti;

c – Ventspils robežsardzes daļas teritorijā saglabājušies padomju laika un armijas zīmējumi – sava laika liecība, kas līdzīgi kā daudzas citas nekādā veidā šobrīd netiek saglabātas un eksponētas;

d – Bijušā robežsardzes posteņa paliekas Ventspils novadā. Pie šiem paaugstinājumiem robežsargi pārbaudīja tos, kas savulaik iebrauca pierobežas režīma zonā. Iespējams, ka šādi „eksponāti” nekur vairāk Latvijā nav vairs saglabājušies. Minētais atrodas uz iznīcības robežas un būtu saglabājams kā padomju laika militārā mantojuma objekts.

Latvijā ir vēl daudz objektu, kurus varētu izmantot tūrismā. Tālāk minēti dažas jomas:

- ♦ **Krasta aizsardzības bateriju pozīcijas.** Šī tēma ir ļoti labi atspoguļota Jurija Melkonova grāmatās;
- ♦ **Krasta raķešu daļu pozīcijas.** Žurnāls *BALTFORT* gatavo publikācijas ar pulka veterānu atmiņām un stāstiem par šīs karaspēka daļas vēsturi. Šī tēma ir aktuāla gan Ventspilij, gan Vārves pagastam;
- ♦ **Zenītraķešu divizionu pozīcijas.** Tās bija izvietotas no Klaipēdas līdz Kolkai. Zenītraķešu pozīcijas atradās arī Sāremā salā. Daudzas pozīcijas bija izvietotas Igaunijas sauszemes teritorijā no Tallinas līdz Narvai. Tēma nav izpētīta. Pie Rīgas, Muceniekos, atradās padomju pretgaisa aizsardzības pazemes komandpunkts;
- ♦ **Bākas.** Latvijā un Igaunijā katras bākas vēsture ir zināma. Ir izdotas grāmatas par bāku vēsturi. Bākas noteikti iekļaujamas tūrisma maršrutos. Dažās bākās atrodas vietējie muzeji, piemēram, Ovišu bākā.
- ♦ **Mazbānītis un šaursliežu dzelzceļš.** Pagaidām vienīgais mazbānīša muzejs ir Ventspils piejūras muzejs. Taču visā šaursliežu dzelzceļa garumā joprojām saglabājušās staciju ēkas un dzelzceļa

infrastruktūras elementi. Mazbānīša trase iekļaujama visos Kurzemes piekrastes tūrisma maršrutos no Ventspils līdz Mazirbei un Dundagai.

- ♦ **Raķešu šahtas un stratēģisko raķešu pozīcijas Latvijā.** Pazemes komandpunkti. Tēma nav izpētīta un pašreiz ir aprakstīta tikai amatieru līmenī.

Kritēriji militāro objektu piemērotības tūrismam izvērtēšanai

Šajā nodaļā identificēti 9 būtiskākie kritēriji un izstrādāta vienkārša shēma – kādā veidā ātri un viegli var novērtēt militāra objekta piemērotību tā iesaistīšanai tūrisma produkta veidošanā.

Kritērijs	Paskaidrojums
Drošība	Būtiskākais un prioritārais kritērijs, lai potenciālais objekts būtu drošs tā apmeklētājiem. Šis ir ļoti relatīvs kritērijs, ko grūti novērtēt, jo tas drīzāk atkarīgs no objekta apmeklētāju interesēm, attieksmes un uzvedības formām. Kā nedroši objekti būtu jāuzskata, piemēram, atvērtas vai viegli pieejamas raķešu šahtas, uz sabrukšanas robežas (vai būvniecības materiālu ieguves nolūkā demontētas) esošas ēkas, sarūsējušas metāla konstrukcijas (torņi) un citi veidojumi, vietas, kur glabātas (vai joprojām ir) cilvēka veselībai bīstamas ķīmiskas vielas, no apdzīvotām vietām tālu esoši objekti, kas ir grūti sasniedzami glābšanas dienestiem. Nedroši objekti un teritorijas, ja nav novērsta to bīstamība, nav izmantojami tūrisma produkta veidošanā. Šis ir jāuzskata par prioritāru kritēriju. Taču drošības līmeni var mainīt ar dažādiem efektīviem teritorijas apsaimniekošanas paņēmieniem.
Atrodamība	Objekta atrodamība nezinātājam ir būtisks kritērijs. Atrodamību raksturo apmeklētāju spēja ātri un viegli atrast un arī atpazīt dabā meklēto objektu. Daudzi no militārajiem objektiem ir relatīvi grūti atrodami, jo izvietoti lielākos meža masīvos, tālāk no apdzīvotām teritorijām un lielākas nozīmes ceļiem (taču parasti līdz tiem visbiežāk veda asfaltēti vai betonēti ceļi). Visbiežāk tie ir arī objekti, kas netiek atzīmēti tradicionālajās tūrisma kartēs. Taču zinātājam tie ir labi atpazīstami aerofotogrāfijās, topogrāfiskajās kartēs pēc šiem objektiem raksturīgās kartogrāfiskās leģendas, konfigurācijas u.c. īpatnībām. Vispiemērotākais veids atrodamības veicināšanai ir izvietotas norādes uz ceļu krustojumiem vai vietās, kur tas nepieciešams.
Fiziskā pieejamība	Raksturo objekta pieejamību ar dažādiem transporta līdzekļiem (ceļu kvalitāte, tie nav aizšķērsoti ar barjerām, nav zīmes par objektu kā privātīpašumu vai ceļa zīme „ķieģelis”, kuru aizliegts apmeklēt vai objekts atrodas kāda komercuzņēmuma teritorijā, kamdēļ ir apgrūtināta vai neiespējama tā apskate. Atsevišķās teritorijās vēl joprojām nav novērsta to piesārņojums ar dažādiem ķīmiskiem savienojumiem, kamdēļ tās ir slēgtas teritorijas ar atbilstošiem brīdinājumiem. Tādi objekti nav izmantojami tūrismā.
Labiekārtojums	Izpaužas kā objekta labiekārtojums (ir norāde, izveidotas takas, nopļauta zāle, izvietota informācija, pieejams gids, izveidota ekspozīcija vai pieejami dažāda veida informatīvie u.c. materiāli u.t.t.) vai arī tieši otrādi – kā nelabiekārtots objekts. Objekta labiekārtojums saistīts ar tā apsaimniekošanu, apsaimniekotāja esamību, tā darbības formu un interesēm.
Vietējo gidu esamība	Vietējie gidi, kas var izvadīt pa objektu un sniegt informāciju par to (vēsture, kādreizējais pielietojums, interesanti notikumi, objekta turpmākās attīstības perspektīvas). Gids ir arī tā persona, kura iespēju un kompetenču robežās var nodrošināt objekta apmeklētāju drošību, neļaujot tiem apmeklēt potenciāli bīstamas vietas un objektus, virzot tos pa konkrētiem maršrutiem. Taču gida svarīgākā funkcija ir aktuālas, patiesas, atraktīvas un objektīvas informācijas sniegšana par konkrēto vietu.
Unikalitāte	Objekta unikalitāte (vienīgais šāda veida objekts, izmēros liels, savdabīga forma, īpatnējs, pēc darbības veida neparasts) konkrētā reģionā, valstī, plašākā ģeogrāfiskā reģionā, Pasaulē. Piemēram, Irbenes radioteleskopam Pasaulē ir atrodami tikai astoņi analogi, tādēļ tas uzskatāms par Eiropas un pat Pasaules mērogā nozīmīgu vai unikālu objektu. Neapšaubāmi, unikāls bija arī pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados uzspīdzinātais Skrundas lokators.
Vēsturiskā vērtība	Objekts ir saistīts ar konkrētiem vēsturiskiem notikumiem, kuriem ir bijusi svarīga loma konkrētā novada vai valsts vēsturē. Tās var būt krasta baterijas, kādreizējās

	militārās fortifikācijas u.c. Objekta vēsturiskā vērtība ir saistīta arī ar tā vecumu, izcelsmi, laikiem, ko konkrētais objekts ir „pārdzīvojis”. Piemēram, Liepājas Karostā ir „valdījušas” piecas dažādas „varas”, kas kopā ar šī objekta izcelsmi padara to par unikālu Eiropas un varbūt pat – Pasaules mērogā.
Ainaviskums	Objektam piemīt ainaviska vērtība, tas ir apsaimniekots, kopts, labi iekļaujas apkārtnes ainavā. Parasti lielākā daļa militārie objekti ir ainavu (dabas, pilsētvidi) degradējoši. Taču arī šādai „industriālai ainavai” piemīt zināms šarms.
Informācijas pieejamība	Par objektu publiskā vidē ir pieejama informācija (vēsturiskā, mūsdienu, par tā kādreizējo pielietojumu). Parasti militārie objekti visos laikos ir bijuši īpaši slepeni, tādēļ līdz mūsdienām par tiem ir saglabājusies relatīvi maz informācijas. Nereti cilvēki vēl joprojām nevēlas dalīties informācijā arī par padomju laika slepenajiem militārajiem objektiem. Vēl grūtāk ir atrast atbilstošus fotomateriālus par minēto tematiku.

Augstāk minētie kritēriji lielā mērā ir uzskatāmi par subjektīviem, taču to kopējā kopsumma ir zināms objekta novērtējuma un piemērotības rādītājs, tādēļ tālāk attēlota vienkārša shēma, pēc kuras var izvērtēt militārā objekta piemērotību turpmāko tūrisma aktivitāšu organizēšanas kontekstā.

Kritērijs	Atbilžu varianti	Balles
Drošība	Drošs	1
	Redzama apdraudējuma nav	0
	Nedrošs	Ja nedrošs, tālāk netiek vērtēts
Atrodamība	Vieglī atrodams	1
	Grūti atrodams	0
Fiziskā pieejamība	Vieglī pieejams	1
	Grūti pieejams	0
Labiekārtojums	Labiekārtots	1
	Nelabiekārtots	0
Vietējo gidu esamība	Ir gids	1
	Nav gidu	0
Unikalitāte	Unikāls	1
	Nav uzskatāms par unikālu	0
Vēsturiskā vērtība	Ir	1
	Nav	0
Ainaviskums	Ainavisks	1
	Ainavu degradējošs	0
Informācijas pieejamība	Ir pieejama	1
	Grūti vai nav pieejama	0

Ja vērtēšanas procesā tiek savākti vismaz puse no punktiem (4 punkti) un objekts tiek atzīts par relatīvi drošu, to var uzskatīt par potenciālu tūrisma resursu. Tālākajā posmā vēlams objektu iespēju robežās apsaimniekot (savākt atkritumus, stiklus, bīstamus priekšmetus), izvietot norādi, piedāvāt gidu pakalpojumus, kā arī vākt informāciju par tā vēsturi un saistītajiem notikumiem.

Konkrētu piemēru izvērtējums:

Kritērijs	Varianti	Irbenes radioteleskops	Mangaļsalas fortifikācijas	Knīpupji (raķešu remontbāze)
Drošība	Drošs	1	1	1
	Redzama apdr.nav	0	0	0?
	Nedrošs	-	-	- ?
Atrodamība	Vieglī atrodams	1	1	1

	Grūti atrodams	0	0	0
Fiziskā pieejamība	Viegli pieejams	1	1	1
	Grūti pieejams	0	0	0
Labiekārtojums	Labiekārtots	1	1	1
	Nelabiekārtots	0	0	0
Vietējo gidu esamība	Ir gids	1	1	1
	Nav gida	0	0	0
Unikalitāte	Unikāls	1	1	1
	Nav unikāls	0	0	0
Vēsturiskā vērtība	Ir	1	1	1
	Nav	0	0	0
Ainaviskums	Ainavisks	1	1	1
	Ainavu degradējošs	0	0	0
Informācijas pieejamība	Ir pieejama vai iegūstama	1	1	1
	Nav pieejama	0	0	0
		9 punkti	4 punkti	2 punkti

Irbenes radioteleskops jau šobrīd tiek izmantots, kā arī piedāvāts kā viens no PSRS militārā mantojuma apskates objektiem, kas tika pārņemts relatīvi labā stāvoklī un mūsdienās ir atjaunota arī tā funkcionalitāte. Izvērtējot pēc šīs sistēmas, tas iegūst maksimālo punktu skaitu, kas ir ļoti rets gadījums šāda tipa objektiem.

Mangaļsalas fortifikācijas sistēma ir viens no nozīmīgākajiem 19. – 20. gs militārā mantojuma piemēriem, savā ziņā unikāls, taču nekādā veidā līdz šim tūrismā neizmantots (arī neapsaimniekots) objekts. Taču tas ieguvus pusi no iespējamā punktu skaita, tādēļ veicot minimālus labiekārtojuma un sakopšanas darbus, to (precīzāk – tā atsevišķas daļas) ir iespējams to eksponēt kā tūrisma objektu. Jāņem vērā, kas tas atrodas Rīgas teritorijā, tādēļ varētu kļūt par ļoti populāru masveida tūrisma objektu.

Zemāk attēlā redzamā objekta (Knīpupji) drošību ir grūti novērtēt un tas ir ļoti subjektīvs process. Ja objekts tiek aplūkots no blakus esošā ceļa vai betonētajiem laukumiem (distances vērošana), tā apskate ir droša. Savukārt, pārvietošanās tā iekšienē vai pa betona kupolu augšējo daļu saistīta ar risku veselībai vai pat dzīvībai. Tātad, svarīgs ir arī apskates formāts. Arī ainaviskais aspekts ir diskutējama lieta: no vienas puses tas ir degradēts grausts, no otras – šī „ainava” pārsteidz ar saviem izmēriem un „industriālo” pieskaņu. Drošību var uzlabot uzliekot attiecīgus norobežojumus, informatīvas zīmes, nodrošinot gidu pakalpojumus. Minētais objekts ir ieguvus tikai 2 punktus, tādēļ tā izmantošana tūrismā ir iespējama tikai veicot iepriekšēju pasākumu kompleksu esošās situācijas uzlabošanai.

18. attēls. Knīpupju raķešu bāzes daļēji nojauktie angāri **Apsaimniekotājs!!!**

Esošie un potenciālie militārie objekti Latvijā

Šajā nodaļā ir uzskaitīti Lauku ceļotāja apsektie Latvijas militārie objekti, kas novērtēti pēc četru balļu sistēmas.

- ★ Degradēti un/vai nenozīmīgi objekti, vai arī objekti, kas joprojām tiek izmantoti militārām vai citām vajadzībām
- ★★ Jau esoši tūrisma objekti, vai objekti, kas tiek izmantoti ar tūrismu saistītās aktivitātēs
- ★★★ Vēsturiski nozīmīgi un interesanti objekti, kam nākotnē varētu būt tūrisma potenciāls
- ★★★★ Izcili un visādā ziņā – unikāli militārā mantojuma objekti

Nr.p.k.	Nosaukums	Atrašanās vieta	Nozīmīgums
1.	Irbenes radioteleskops	Irbene, Ances pagasts, Ventpils rajons	★★/ ★★★★
2.	Kolkas krasta robežapsardzības postenis	Kolka, Dundagas novads	★
3.	Kolkas kara flotes radiosakaru stacija	Kolka, Dundagas novads	★
4.	Mazirbes robežapsardzības postenis	Mazirbe, Dundagas novads Kolkas pagasts	★★★
5.	Jaunciema krasta apsardzes punkts	Jaunciems, Dundagas novads vai Ventpils novads	★
6.	Lielirbes krasta robežsardze	Lielirbe, Dundagas novads vai Ventpils novads	★★★
7.	Miķeļtorna jūras apsardzes rajons	Miķeļtornis, Ventpils novads	★★★
8.	Tanku poligons pie Miķeļtorņa	Miķeļtornis, Ventpils novads	★★★
9.	Radiotehniskā rota Lūžņā	Lužņa, Ventpils novads	★
10.	Ovisu krasta robežapsardze	Ovīši, Ventpils novads	★★★
11.	Liepenes krasta robežapsardze	Liepene, Ventpils novads	★★★
12.	Staldzenes prožektoru pulks	Staldzene, Ventpils novads	★★★
13.	Zenītraķešu brigāde Staldzenē	Staldzene, Ventpils novads	★★★
14.	Ventpils tanku daļa	Ventpils	★
15.	Ventpils kara hospitālis	Ventpils	★

16.	Ventspils robežsardzes daļa	Ventspils	★
17.	Ventspils sakarnieku daļa	Ventspils	★
18.	Ventspils aerodroms	Ganību iela 103, Ventspils	★
19.	Cīrpstenes zenītraķešu brigāde	Ventspils	★★★
20.	Šautuve Skujniekos	Ventspils	★
21.	Ozoliņu robežapsardzes punkts	Mazciems, Ventspils novads	★★★
22.	Militārā apbūve Grigaļciemā	Grigaļciems, Ventspils novads	★★★
23.	Militārā teritorija Lībciemā	Lībciems, Ventspils novads	★★★
24.	Užavas krasta robežapsardze	Užava, Užavas pagasts, Ventspils novads	★★★
25.	Užavas zenītraķešu brigāde	Užava, Užavas pagasts, Ventspils novads	★★★
26.	Jūrkalnes pretgaisa aizsardzības divīzions	Jūrkalne, Jūrkalnes pagasts, Ventspils novads	★★★
27.	Labraga robežapsardze	Labrags, Jūrkalnes pagasts, Ventspils novads	★★★
28.	Pāvilostas robežapsardze	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★★★
29.	Pāvilostas naftas bāze	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★
30.	Pāvilosta: Sakarnieki	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★
31.	Pāvilostas raķešu bāze	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★★★
32.	Akmenraga robežapsardze	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★★★
33.	Akmenraga hidrogrāfiskais dienests	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★★★
34.	Ziemeļi: Zenītraķešu brigāde	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★★★
35.	Saraikņu muiža: Radiotehniskā brigāde	Saraikņi, Vērgales pagasts, Pāvilostas novads	★★★
36.	Karosta: Katlu māja	Liepāja,	★★★★
37.	Karosta: Jūras kara flotes autoskola	Liepāja	★★★★
38.	Karosta: Raķešu transporta daļa	Liepāja	★★★★
39.	Cimdenieki: Lokatori	Cimdenieki, Grobiņas pagasts, Grobiņas	★★★

		novads	
40.	Plāvmalas: Sakarnieki	Nīcas pagasts, Nīcas novads	★★★
41.	Papes Aviācijas poligons	Pape, Rucavas novads	★★★
42.	Pape: Degvielas noliktava	Pape, Rucavas novads	★★★
43.	Pape: Papes bāka	Pape, Rucavas novads	★★★★
44.	Papes robežapsardze	Pape, Rucavas novads	★★★
45.	Rucava: Rakešu bāze	Rucava, Rucavas pagasts, Rucavas novads	★★★
46.	Knīpupji: Remontdarbnīcas	Bārtas pagasts, Grobiņas novads	★
47.	Knīpupji: Sakarnieki	Bārtas pagasts, Grobiņas novads	★
48.	Plānciems: Sakarnieki	Bārtas pagasts, Grobiņas novads	★
49.	Plānciems: Rakešu bāze	Bārtas pagasts, Grobiņas novads	★★★
50.	Līgatnes bunkurs	Skaļupes, Līgatnes pagasts, Līgatnes novads	★★★★
51.	Kurzemes cietoksnis Zantē	Zente, Zentes pagasts, Kandavas novads	★★★★★
52.	Daugavgrīvas cietoksnis	Daugavas kreisais krasts, Rīga	★★★★★
53.	Ložmetējkalns	Valgundes pagasts, Jelgavas novads,	★★★★★
54.	Ādažu poligons	Ādaži, Ādažu novads	★★★★★
55.	Mangaļsalas fortifikācijas	Mangaļsala	★★★★★
56.	Dakotas kafejnīca Ciemupē	Priežu 1, Ogresgala pagasts, Ogres novads	★★★★★
57.	Militāras tehnikas muzejs Sventes muižā	Alejas iela 7, Sventes pagasts, Daugavpils novads	★★★★★
58.	Zvārdes poligons	Zvārdes pagasts, Saldus novads	★★★★★
59.	Īles bunkurs	Īles pagasts, Auces novads	★★★★★
60.	Dobeles tanku poligons	Dobeles novads, dienvidos no Dobeles - Kaķenieku ceļa	★
61.	Helikopteru bāze Spilves lidlaukā	Rīgas rajons	★★★★★
62.	Aviācijas motoru izmēģinājumu laboratorija	Rīga, Spilves iela?	★★★★★

63.	Aviācijas muzejs	Rīgas lidostas teritorijā	★★★★
64.	Skultes lidmašīna	Skulte, Mārupes novads	★★★★
65.	Latvijas Kara muzejs	Smilšu iela 20, Rīga	★★★★
66.	Daugavgrīvas pils drupas	Rīga	★★★★
67.	Lielgabali Doles salā	Doles sala, Salaspils novads	★★★★
68.	Mores kauju piemiņas parks	"Kalna Kaņēni", Mores pagasts, Siguldas novads, Rīgas rajons	★★★★
69.	Zviedru skanstis	Pļaviņu novads	★★★★
70.	Zeltiņu kodolraķešu bāze	Zeltiņu pagasts, Alūksnes novads	★★★★
71.	2. Pasaules kara ekspozīcija Aglonā	Aglona, Aglonas novads	★★★★
72.	Daugavpils cietoksnis	Daugavpils	★★★★
73.	Krasta aizsardzības batereja Olmaņos	Tārgales pagasts, Ventspils novads	★★★★
74.	Krasta aizsardzības batereja Lūžņā	Lužņa, Ventspils novads	★★★★
75.	46.Krasta aizsardzības batereja Ventspilī	Ventspils	★★★★
76.	Liepājas Ziemeļu forti	Liepāja	★★★★
77.	Liepājas 23.Krasta aizsardzības batereja	Liepāja	★★★★
78.	Liepājas 3.krasta aizsardzības batereja	Liepāja	★★★★
79.	Liepājas fortifikāciju sistēma	Liepāja	★★★★
80.	Krasta aizsardzības batereja Bolderājā	Bolderāja, Rīga	★★★★
81.	Komēforts	Daugavgrīvas kreisais krasts, Rīga	★★★★
82.	Vainodes lidlauks	Vaiņode, Vaiņodes pagasts, Vaiņodes novads	★
83.	Upīškalns	Kurmāles pagasts, Kuldīgas novads	★
84.	Tukuma lidlauks	Smārdes pagasts	★

85.	Rumbulas lidlauks	Rumbula, Rīga	★
86.	Leitnanta Roberta Rubena bataljona muzejs	Silmači, Ugāle, Ventspils novads	★★★★
87.	Sagrautā spēkstacija pie Bābeliša	Rīga	★★★
88.	Dzoti Ķeguma HES krastā	Ķeguma novads	★★★★
89.	Zenītrakešu brigādes divīzions Ragaciemā	Ragaciems, Lapmežciema novads	★★★★
90.	Prožektoru novietne Kolkā	Kolka, Dundagas novads	★★★
91.	Mērsraga robežsardzes postenis	Mērsrags, Rojas novads	★★★
92.	Jūrkalnes krasta aizsardzības batereja	Jūrkalne, Ventspils novads	★★★★
93.	Akmensraga krasta aizsardzības batereja	Sakas pagasts, Pāvilostas novads	★★★★
94.	Vecie forti Liepājā	Liepāja	★★★★
95.	Pērkones krasta aizsardzības batereja	Pērkone, Nīcas pagasts, Nīcas novads	★★★★
96.	Kundera dzots	Blīdenes pagasts, Brocēnu novads	★★★★
97.	Karostas cietums	Liepāja	★★★★
98.	Lilastes tanku poligons	Lilaste, Carnikavas novads	★
99.	Ovišu - Ventspils tanku ceļš	Ventspils novads	★
100.	Skrundas armijas pilsētiņa	Skrundas novads	★★★★
101.	Durbes hidroplānu bāzes vieta	Durbe, Durbes novads	★★★★
102.	Bauskas lielgabali	Pilskalns, Bauska	★★★★
103.	Ekskursija ar Padomju armijas kravas automašīnu	Z/S "Pūpoli", Dundagas pagasts, Dundagas novads	★★★★
104.	Karostas ūdenstornis	Liepāja	★★★★
105.	Sv. Nikolaja pareizticīgo Jūras katedrāle	Liepāja	★★★★
106.	Karostas manēža	Liepāja	★★★★

107.	Oskara Kalpaka tilts	Liepāja	★★★★
108.	Tērvetes senvēstures muzejs	Tērvetes novads, Tērvete, „Jērumi”	★★★★
109.	Viesītes mazzbānītis Viesītes muzejā	Viesīte, A. Brodeles iela 7	★★★★
110.	Militāro velosipēdu kolekcija Saulkrastu velosipēdu muzejā	Saulkrasti, Rīgas iela 44	★★★★
111.	Nāves sala	Daugmales pagasts, Ķekavas novads, Nāves sala	★★★★
112.	Vesetas partizāņu zemnīca	Vesetas purva dabas liegums, Pļaviņu novads	★★★★
113.	Līdumnieku muzejs	Līdumnieku pagasts, Ciblas novads, Līdumnieki	★★★★
114.	Ventspils Livonijas ordeņa pils	Jāņa iela 17, Ventspils	★★★★
115.	Kugu remonta rupnica Tosmare	Liepāja	★★★★
116.	Krevijas hidroaviācijas angāri 1914 g.	Liepāja	★★★★
117.	Lielirbes krasta baterija 100mm 1956 g.	Lielirbe	★★★★

Vēsturisko materiālu un informācijas izmantošanas aspekti

Būtiska loma militāro objektu eksponēšanai tūrismā ir aktuāla, pārbaudīta un kvalitatīva informācija. Diemžēl - militārie objekti allaž ir bijuši īpaši slepeni veidojumi, par kuriem parasti informācija ir tikusi slēpta un tās atjaunošana mūsdienās ir ļoti sarežģīts, darbietilpīgs vai pat vairs neiespējams process.

Par daudziem objektiem informācija ir meklējama vienīgi arhīvos, kas arī ne vienmēr ir brīvi pieejami, taču par padomju laika objektiem vēl ir iespējams pierakstīt aculiecinieku stāstus. Ar to saistīta zināma problemātika, jo cilvēki arī 20 gadus pēc Latvijas neatkarības atgūšanas ne labprāt dalās informācijā par šajos objektos notikušo, jo savulaik parakstījušies par tās neizpaušanu. Vairums no tiem, kas ir dienējuši vai piedalījušies šo objektu būvniecībā – nedzīvo Latvijā. Arī vēsturiski fotomateriāli par šiem objektiem ir ļoti grūti pieejami, jo atrašanās ar fotokameru pat pierobežas režīma zonā (nerunājot nemaz par konkrētu militāru objektu fotografēšanu) varēja tikt klasificēta kā kriminālnoziedzums. Tādēļ svarīgi ir jau šodien (nevis – kaut kad vēlāk) pierakstīt aculiecinieku stāstus un digitalizēt esošos foto materiālus, citus dokumentus (piemēram, tos, kas saistīti ar pierobežas režīma zonu – sk. attēlu zemāk), kas jau pēc relatīvi īsa laika var būt nepieejami un vēsturei zuduši.

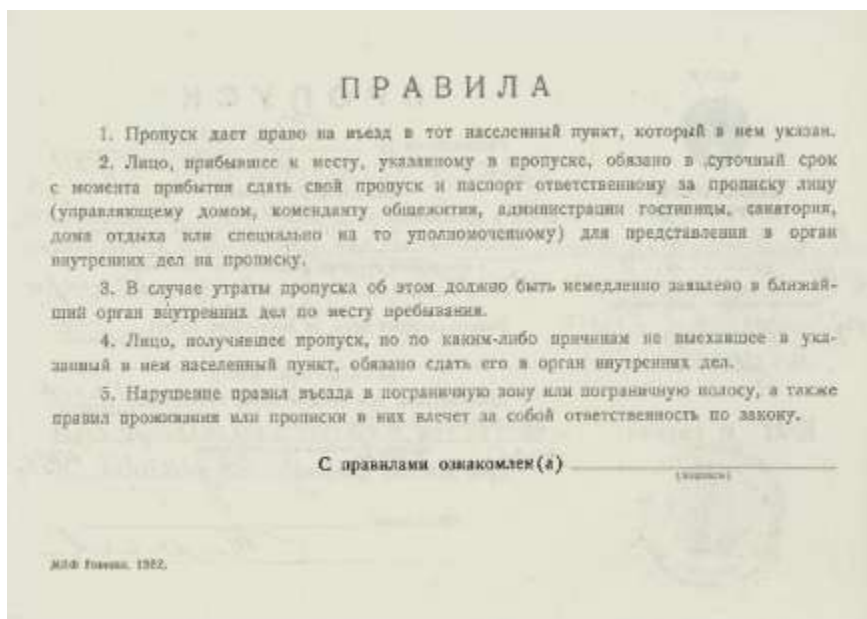
СССР
Министерство внутренних дел
ПРОПУСК
Разрешается гр. Кернер
Юварад Вальтариович 1971-г.
визы, отчество и год рождения)
въезд и проживание в Республике Армения
(указываются только название города, страны
и в каком виде разрешается въезд)
Цель поездки по служебным
Вместе следуют дети, не достигшие 16 лет нет
(указываются
имя и возраст каждого ребенка)
Действителен при предъявлении паспорта XI-ME
№ 99944 выд. 2.03.1990 г. Калининский
РОВД
Срок действия пропуска до 20 декабря 1991 г.
Начальник Сидоров

Latvijas Pasaules Federācija
SVD Valtaričovičs
председатель г. Кернер
20 декабря 1990 г.

III-AP № 156668
М. П.

a

b

19. attēls. Atļauja iebraukšanai pierobežas režīma zonā, kas izdota 1990. gada 22. decembrī. Atļaujas priekšpuse (a) un aizmugure (b)

20. attēls. Padomju armijas iznīcinātāji Tukuma lidlaukā – savā ziņā unikāls foto.

Avots: Tukuma muzejs

a

b

21. attēls. Olmaņu (Krasnoflotskas) krasta aizsardzības baterija. Mūsdienu (a, foto: Juris Smaļinskis) un pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu (b, Baibas Šuvcānes arhīvs) foto

Konkrēta militāra objekta atjaunošanas idejas piemērs.

Priekšlikumi bijušās Ventspils (Vindavas) krasta aizsardzības baterijas atjaunošanai un izmantošanai tūrismā

Kā izvēles objekts ir izmantota 46. Krasta aizsardzības baterija (četri 130 mm kalibra lielgabali), kuru uzcēla 1941. gadā dienvidos no Ventspils. Šobrīd objekts ir pamests un nekādā veidā netiek izmantots. Tajā pat laikā tā atrašanās lielas pilsētas pievārtē un objekta vēsturiskā vērtība ir pietiekams pamats, lai to atjaunotu un nākotnē izmantotu kā nozīmīgu vēstures izziņas avotu. Tā atrodas dienvidos no Ventspils, netālu no Piejūras parka. Baterijas celtniecība uzsākta 1939. gadā. Nesakoptais, piesārņotais un novārtā atstātais militārais objekts ir „spilgts” pretstats sakoptajai pilsētai. Arī būvmateriālu un metāla „ieguvēji” pielikuši savu roku. Žēl, ka šāda vēsturiska un potenciāla tūrisma vieta atrodas šādā stāvoklī pašā pilsētas pievārtē.

Stāsts par šo objektu (pierakstījis N.Smaļinskis): 46. krasta aizsardzības baterija atradusies Ventspilī. To sāk būvēt 1939.gada novembrī. Tajā atrodas četru B-13 tipa lielgabalu pozīcijas, kuriem blakus uzcelta kara pilsētiņa. Tajā dzīvojuši virsnieki ar savām ģimenēm un lielgabalus apkalpojušais personāls. Līdz kara sākumam baterija uzbūvēta pilnībā un bijusi kaujas gatavībā. 1941.gada 24.jūnijā Ventspils ostai mēģina uzbrukt vācu torpēdkuteri, taču baterijas uguns veiksmīgi atvairā šo uzbrukumu. 28. jūnijā pēc pavēles lielgabali tiek uzspridzināti un padomju armijas karavīri pamet Ventspili. Metāla zagļi krietni papostījuši arī šīs baterijas atliekas, taču joprojām daļa namu kara pilsētiņā pie bijušās baterijas ir apdzīvoti.

Organizatoriski pasākumi

- 1.1. Apkārtnes apsekošana, būvju saraksta sastādīšana;
- 1.2. Baterijas objektu fotografēšana;
- 1.3. Objektu video filmēšana;
- 1.4. Baterijas objektu izvietojuma ģeodēziskās shēmas izstrāde;
- 1.5. Būvju inventarizācija un telpu inventarizācijas plānu sastādīšana.

Vēstures izpētes pasākumi

- 2.1. Informācijas meklēšana Ventspils pilsētas arhīvos;
- 2.2. Laikraksta Ventas Balss arhīvu izpēte, 1939. gada oktobra – 1940. gada jūnija izdevumu pārskatīšana;
- 2.3. Notikumu aculiecinieku uzmeklēšana (sludinājumi presē un TV), tikšanās ar viņiem, stāstu pierakstīšana, fotogrāfiju meklēšana personiskajos arhīvos;

- 2.4. Lēmums par informācijas meklēšanu Latvijas Arhīvā;
- 2.5. Izskatīt jautājumu par informācijas meklēšanu Sanktpēterburgas arhīvos;
- 2.6. Apmeklēt Hijumā salu un iepazīties ar tās vēstures muzeja darba pieredzi un pieredzi analogas krasta baterijas saglabāšanā;
- 2.7. Brauciens uz Helsinkiem, lai iepazītos ar Sveborgas cietokšņa saglabāšanas pieredzi;
- 2.8. Braucienu uz Liepāju un Lūžņu – līdzīgu krasta bateriju izpēte;
- 2.9. Iesniegt priekšlikumus Ventspils Vēstures muzeja filiāles izveidošanai;
- 2.10. Organizēt eksponātu vākšanu filiālei;
- 2.11. Sagatavot ekspozīcijas stendu par baterijām pilsētas muzejā;
- 2.12. Noskaidrot, no kurienes tika ņemta smilts un akmens šķembas bateriju celtniecībai;
- 2.13. Noskaidrot, kuras firmas Latvijā piegādāja būvmateriālus un piedalījās baterijas un kara pilsētiņas celtniecības darbos;
- 2.14. Noskaidrot, cik apmēram vietējo iedzīvotāju piedalījās militāro objektu celtniecībā Ventspilī, Tārgalē, Lūžņā, Olmaņos un platsliežu dzelzceļa Ventspils-Mazirbe būvē. Noskaidrot, kāds bija darba apmaksas līmenis.

Būvniecības pasākumi

- 4.1. Projekta dokumentācijas izstrāde objekta sākotnējai sagatavošanai;
- 4.2. Darbu plāna un tāmes sastādīšana (kopā un katrai būve atsevišķi);
- 4.3. Būvju attīrīšanas darbi, atkritumu izvešana;
- 4.4 Teritorijas līdzināšanas un planēšanas darbu plānošana;
- 4.5 Teritorijas labiekārtošana;
- 4.6. Esošo ceļu un pievadceļu remonts;
- 4.7. Izbūvēt gājēju celiņus tūristiem;
- 4.8. Demontēt ķieģeļu starpsienas bunkuru iekštelpās;
- 4.9. Izbalsināt iekštelpas;
- 4.10. Būvju iekštelpās uzstādīt dežūrapgaisojumu;
- 4.11. Uzstādīt apsardzes un ielu apgaisojumu;
- 4.12. Vienā no objektiem atjaunot šāviņu un pulvera lādiņu glabātavas plauktus;

- 4.13. Nozāgēt uz bunkuriem augošos kokus;
- 4.14. Sakārtot zemes vaļņus ap bunkuriem;
- 4.15. Atjaunot bunkura jumtu hidroizolāciju;
- 4.16. Atjaunot kāpnes un apmales attāluma mērīšanas komandpunkta augšējā platformā;
- 4.17. Uzstādīt dzelzs durvis visos baterijas objektos (8 durvis);
- 4.18. Visām durvīm uzstādīt apsardzes signalizāciju pret atvēršanu un pieslēgt to apsardzes firmas pultij;

Drošības pasākumi objektā

- 5.1. Kategoriski aizliegt nozāgēt metāla detaļas nodošanai metāllūžņos. Nosūtīt attiecīgas vēstules Valsts Policijai un Ventspils pašvaldības policijai;
- 5.2. Ar ugunsdzēsēju tehniku atsūknēt ūdeni no ugunsdzēsības ūdenstilpnes;
- 5.3. Attīrīt ūdenstilpni, tajā atrastos eksponātus nodot muzejam;
- 5.4. Aizbērt ūdenstilpni ar smiltīm līdz durvju līmenim;
- 5.5. Piesaistīt Zemessardzes 54 inženiertehniskā bataljona speciālistus baterijas teritorijas apsekošanai, atrastos eksponātus nodot muzejam.

Perspektīvie pasākumi

- 6.1 Izskatīt jautājumu par iespējām iegādāties artilērijas lielgabalu B-13 replikas
- 6.2 Ierosināt piešķirt objektam „46. Vindavas baterija” kultūras un vēstures pieminekļa statusu.

Informācijas tūristiem sagatavošana

- 7.1. Publicēt objektu Ventspils tūrisma kartē;
- 7.2. Publicēt objektu Ventspils pilsētas mājas lapā;
- 7.3. Izgatavot ceļa norādes;
- 7.4. Izgatavot divus informācijas standus tūristiem ar baterijas izvietojuma shēmām;
- 7.5. Izgatavot plāksnītes ar baterijas būvju nosaukumiem;

7.6. Izdot informācijas bukletu tūristiem par bateriju latviešu, krievu, vācu, angļu, somu valodās;

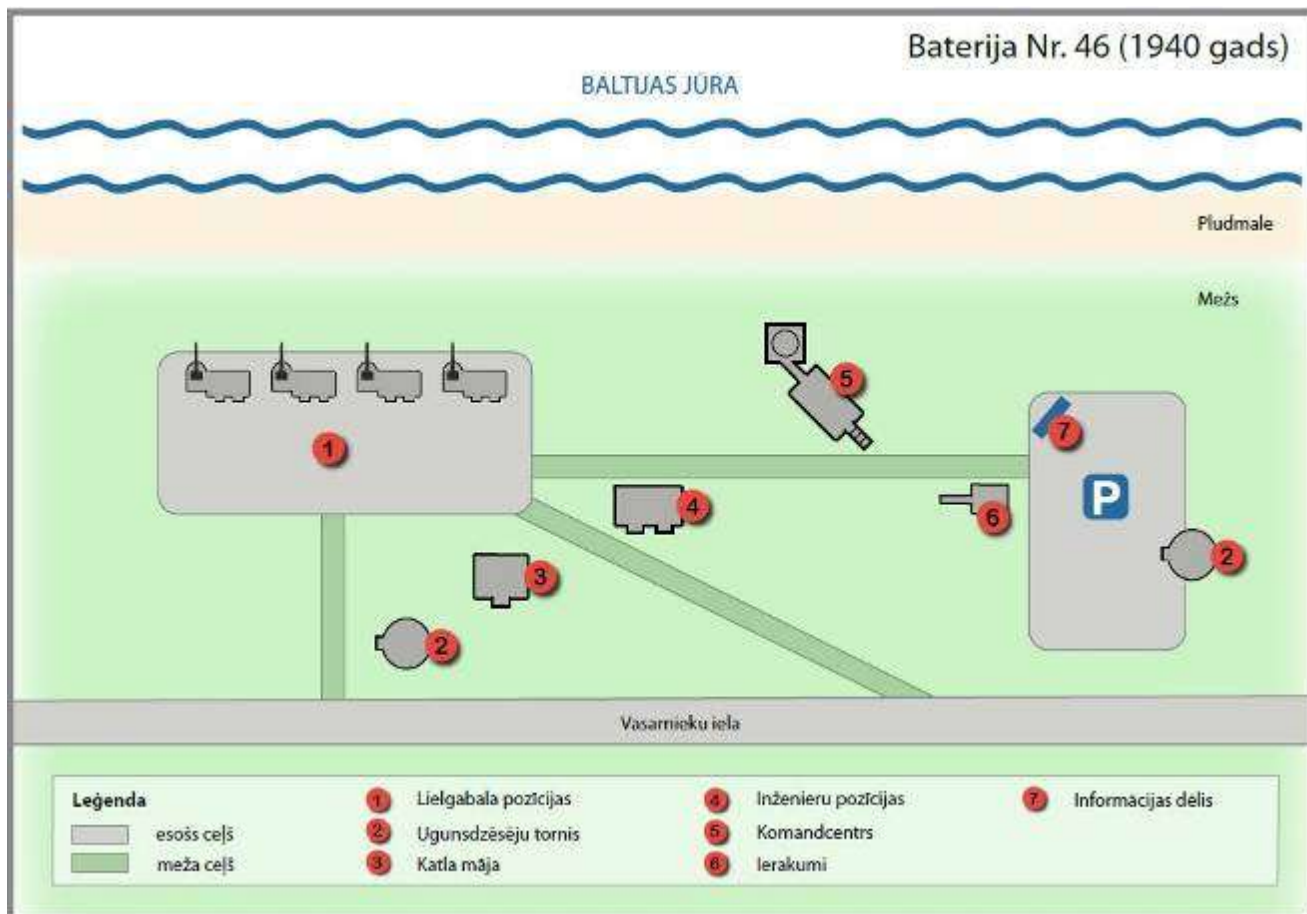
7.7. Sagatavot tūrisma maršrutu „Baltijas Gibraltārs”.

Sastādīja Jurijs Melkonovs Tālr.: 67371222, Mob. tālr. 29561967, Rīgā, 11.08.2011

Vindavas baterijas vizualizācija

22. attēls. Ventspils apkārtnes aerofoto (avots: Google) – Baterijas inženiertehnisko būvju novietojums.

23. attēls. Krasta aizsardzības inženiertehnisko būvju shēma

24. attēls. Lielgabala pozīcija ar vizualizētu lielgabalu tajā

25. attēls. Lielgabala pozīcija ar lielgabala stobru pareizā virzienā

Militārā tūrisma maršruta veidošanas piemērs

Zemāk izveidots maršruta – potenciāla tūrisma produkta apraksta piemērs Kurzemes vēsturiskajā novadā, kas ir ar militārajiem objektiem bagātākais Latvijas novads.

KURZEMES MILITĀRĀ MATNOJUMA UN DABAS TŪRE

Autotūrisma maršruts apvienojumā ar pārgājienu un velomaršrutiem

Maršruta galvenie pieturas punkti: **Rīga – Dobeles – Īle – Zvārde – Saldus – Skrunda – Vaiņode – Liepāja – Ziemeļupe – Ventspils – Irbene – Tukums – Rīga, 4 dienas, > 700 km**

1. diena Rīga – Dobeles – Saldus 130 km

Skultes lidmašīna - Skultes ciemā saglabājies reta tipa piemineklis – padomju laika reaktīvais bumbvedējs (IL – 28), kas it kā varējis nest arī spārnotās raķetes. Lidmašīna novietota uz trīs betona postamentiem.

Pa ceļam apskatāms un kājām izstaigājams Beberbeķu dabas parks, kas veidots g.k. Rīgas „zaļās zonas” aizsardzībai. Tā lielāko daļu aizņem ar priežu silu un mētrāju apaugušas kāpas, bet tā dienviddaļā atrodas Beberbeķu ezers. Ezera apkārtnē ir labiekārtota.

Ziemassvētku kaujas piemiņas parks - vērts uzkāpt atjaunotajā Ložmetējkalna skatu tornī, no kura redzams Maztīreļa purvs ar bijušo vācu šaursliežu dzelzceļa līniju, kas to šķērso ziemeļu - dienvidu virzienā (dabā iezīmējas kā lielāku koku rinda purvā). Ložmetējkalna, Tīrelpurva un Mangaļu māju apkārtnē ir saglabājušās Baltijas mērogam unikālas liecības par I. pasaules kara fortifikācijas būvēm un šajā vietā notikušajām Ziemassvētku kaujām. Mangaļos var apskatīt kaujām veltītu ekspozīciju, t.s. "Vācu valni" u.c. Pa teritoriju izvadā zinoši gidi. Parkā notiek arī tematiski un izglītojoši pasākumi.

Dobeles tanku poligons un Gardene - Dienvidos no Gardenes padomju laikā atradās viens no lielākajiem Baltijas kara apgabala tanku poligoniem. Mūsdienās lielākā daļa poligona ir neapsaimniekota un aizaugoša teritorija, kurā saglabājušies atsevišķi ēku fragmenti vai drupas u.c. poligoniem raksturīgie elementi. No Dobeles – Annenieku ceļa uz poligonu atdalās betonēts armijas ceļš, kas ir lietojams arī mūsdienās. Interesanta ir arī Gardenes apbūve – ēkas un to plānojums. Gardenē tajā laikā dzīvoja padomju armijas karavīri un to ģimenes.

Īles partizānu bunkurs - 1948. gada oktobrī pret padomju varu noskaņotie nacionālie partizāni Īles mežos izveidoja 9 x 6 m lielu bunkuru, lai cīnītos pret pastāvošo iekārtu un ideoloģiju. Piecus mēnešus vēlāk Valsts drošības komiteja devās uzbrukumā minētajam bunkuram kā rezultātā pēc piecu stundu ilgas cīņas 15 partizāni gāja bojā, bet 9 saņēma gūstā. Lai atcerētos šo vēstures notikumu, Īles bunkurs ir atjaunots un brīvi pieejams ikvienam interesentam.

Zvārdes poligons - Savā ziņā unikālo vairāk kā 24 400 ha lielo teritoriju padomju armija izmantoja kā kara aviācijas mācību mērķu poligonu. Poligona vēsture iesākās ar 1951. g. un, lai nodrošinātu teritorijas izmantošanu šādam mērķim - tajā likvidēja četrus kolhozus, slēdza ceļus, pārvietoja vairākus simtus zemnieku saimniecības un viensētas. Civilo personu kustību Zvārdes poligonā daļēji atjaunoja tikai 1993. g., kad izbūvēja vairākus jaunus ceļus. Ja gribas iegūt visaptverošu skatu un bijušā poligona mežu masīviem, jākāpj t.s. „Virsnieku kurgānā” – mākslīgi veidotā augstā paugurā, no kura armijas manevrus koordinēja komandieri. Nav ieteicams doties „bezceļu” pārgājienos!

Zvārdes poligons atrodas dabas parka „Zvārdes meži” teritorijā. Plašie mežu masīvi, to daudzveidība (boreālie meži, melnalšņu staignāji u.c.) un militārās teritorijas statuss bija viens no iemesliem, kādēļ Zvārdes meži ir ļoti nozīmīga daudzu retu un aizsargājamo putnu sugu dzīves, vairošanās un barošanās vieta. Vērts apskatīt arī atsevišķus kultūrvēstures objektus, kas saglabājušies poligonā pēc aviācijas uzlidojumiem. Apmeklējot teritoriju, ieteicams pārvietoties pa vispārējās lietošanas ceļiem.

2. diena Saldus - Liepāja 140 km

Skrundas armijas pilsētiņa – šobrīd nepieejams un apsargāts objekts, taču to vērts pieminēt, jo šeit atradās slavenais Skrundas lokators, kuru uzspridzināja pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

Teritorija ziemeļrietumos un rietumos no Skrundas – t.s. **Skrundas dīķi**, kas ir nozīmīga ūdensputnu atpūtas vieta migrāciju laikā, kā arī ligzdošanas vieta. Dīķos ligzdo ziemeļu gulbji, bet kā barošanās vietu iecienījuši jūras ērgļi u.c. piekūnveidīgo un tārtiņveidīgo putnu sugas. Potenciāla putnu vērošanas vieta, lai gan nav labiekārtota šādam nolūkam. Dīķus var redzēt arī no Rīgas – Liepājas autoceļa.

Pa ceļam uz Vaiņodi apskatāms **Embūtes dabas parks**. Ainaviska teritorija Embūtes pauguraines daļā, kas veidota Embūtes ainavas, biotopu un sugu aizsardzībai. Embūtes senlejas ekotūrisma taka un Embūtes dabas parka meža taka (tikai gida pavadībā) iepazīstina ar ledāja veidoto Embūtes pauguraini, gravām (gravas un nogāžu meži – aizsargājami biotopi) un nozīmīgiem dabas un kultūras pieminekļiem – Embūtes pilskalnu, muižas, pils un baznīcas drupām, Kuršu virsaiša Induļa nāves vietu, Joda dambi, plavām, skatu torni u.c. Apkārtne izveidoti šobrīd nemarkēti velomaršruti.

Vaiņodes kara lidlauks - Vaiņodes lidlauks savulaik bija viens no Padomju armijas lielākajiem militārajiem lidlaukiem Baltijas valstīs. Taču vēl pirms tam - Latvijas brīvvalsts laikā te bija bāzējās pirmie Latvijas dirižabļi. Dirižabļu angāri tika nojaukti un pārvietoti uz Rīgu, kuros mūsdienās atrodas Rīgas Centrāltirgus. No Vaiņodes lidlauka pacēlās arī vieni no pirmajiem Latvijas planieriem. Padomju laikā lidlaukā atradās 27. Pretgaisa aizsardzības un 54. Aviācijas iznīcinātāju pulks, kurā bāzējās 38 iznīcinātāji SU – 27 „Flanker”. Pēc Latvijas brīvvalsts atjaunošanas Vaiņodes lidlauks daļēji tika nojaukts un lielās dzelzsbetona plātnes, kas klāja skrejceļus un pārējo lidlauka teritoriju tika izmantotas Liepājas ostas labiekārtošanā. Vēl šodien lidlaukā ir saglabājušies ap 16 angāri, un daļa (1800 m) no 2500 m garā lidmašīnu skrejceļa. Ikviens interesents plašāku informāciju par minēto tēmu var iegūt Vaiņodes novadpētniecības muzejā.

Liepāja. Karostas cietuma apmeklējums. Karostas cietumu nevajag aprakstīt. Tas ir jāpiedzīvo un arī jāizdzīvo! Un tāda iespēja ikvienam tiek piedāvāta. Šobrīd Latvijā labākais militārā mantojuma tūrisma produkta piemērs, no kā var mācīties ikviens.

Vakarā: Pārgājiens ar kājām no Liepājas Ziemeļu mola līdz Ziemeļu fortiem (vienā virzienā – 4,5 km) – sk. nākamās trīs objektus.

Liepājas 3. Krasta aizsardzības baterija - viena no Latvijas vizuāli izteiktākajām krasta aizsardzības baterijām. Kādēļ? Tās pozīcijas un atsevišķie elementi ir vai nu pilnībā vai daļēji ieskaloti jūrā, radot Latvijas jūras krastam neparastas ainavas. Sevišķi iespaidīgas tās ir vētru laikā. Diemžēl, bet šis vēstures piemineklis ir pakļauts dabas spēku varenajām norisēm. Baterija redzama arī no Liepājas Ziemeļu mola. Vērts doties nelielā pārgājienā gar jūru uz 4 km attālajiem Ziemeļu fortiem, kur pa ceļam ir apskatāma arī 23. Krasta aizsardzības baterijas pozīcijas.

Liepājas 23. Krasta aizsardzības baterija - šo bateriju visvieglāk atrast ir ejot gar jūras krastu, jo viena no četrām tās pozīcijām atrodas liedagā – jūras viļņu noskalota. Pārējās pozīcijas, tālmēra tornis un citi elementi atrodas netālu no jūras krasta – priežu mežā. Baterija celta pagājušā gadsimta četrdesmitajos gados. No šīs krasta baterijas jau redzami Ziemeļu forti

Ziemeļu forti, kas atrodas pašā Baltijas jūras krastā (daļēji noskaloti) ir tikai neliela, bet ļoti iespaidīga daļa no unikālās Liepājas fortifikācijas sistēmas, kas pilsētu apjož visā perimetrā. Fortu pazemes bunkuri veidoti divos stāvos un tos vērts izstaigāt ziņošā Karostas gida pavadībā (organizētas ekskursijas no Karostas cietuma). Blakus fortiem atrodas auto stāvlaukums. Esot Ziemeļu fortos, vērts nostaigāt ap 4 km garo jūras krasta posmu līdz Liepājas Ziemeļu molam, kur jūras krastā un jūrā ir redzamas divas krasta aizsardzības baterijas ar ļoti iespaidīgiem skatiem.

Austrumos no Liepājas atrodas **Liepājas ezers** - Seklais un aizaugošais (aizaugums ap 40 %) Liepājas ezers ir viens no nozīmīgākajiem Baltijas jūras piekrastes ligzdojošo un migrējošo putnu (atpūtas, barošanās vieta) ezeriem, kurā konstatētas > 100 putnu sugas. Tas ir arī ne mazāk nozīmīga daudzu iesāļiem biotopiem raksturīgu augu sugu dzīves vieta. Liepājas ezera ziemeļaustrumu krastā – Vītiņu pļavās palieņu pļavu apsaimniekošanas nolūkos ir izlaisti dzīvei savvaļā pielāgotie mājlopi, izveidots skatu tornis, kas pieejams iepriekš piesakoties gida pavadībā. Interesantus skatu punktus un ainavas, kā arī ceļojuma iespaidus var gūt, izstaigājot vai ar velosipēdu izbraukājot (ekstrēmi, sevišķi vasarā!) dambju sistēmu, kas atrodas ezera dienvidrietumu daļā. Ezera apkārtnē atrodas unikālās **Liepājas fortifikācijas sistēmas atliekas.**

3. diena Liepāja - Ventspils 120 km

Velomaršruts pa Liepāju. Maršruta gaita: Ūdenslīdzēju mācību centrs – Jūras virsniņu saietas nams – Ziemeļu mols – Ziemeļu forti (ja nav īstenots pirms tam minētais kājnieku maršruts) – Cietokšņa kanāls – Lunete ar skatu uz Tosmares ezeru - Vidusforts – Jūras kara flotes zemūdeņu bāze – Manēža – Karostas kanāls - Kalpaka tilts.

Ziemupes zenītraķešu bāze - Ziemupes 158. zenītraķešu bāzes vietā saglabājušās dažas ēkas, raķešu novietnes un dzīvojamā ēka. Objekts netiek izmantots, teritorija pamesta un degradēta. To var lieliski pārskatīt no blakus esošā zemes ceļa. Teritorija atrodas Ziemupes dabas liegumā.

Ziemupes dabas liegums atrodas Baltijas jūras piekrastē un tā izveides mērķis – aizsargāt daudzveidīgos piekrastes biotopus. Šeit atrodas „izcilas” pelēkās kāpas, dažādi meža biotopi, piemēram, Latvijā retais grīnis un daudzveidīgs aizsargājamo augu un dzīvnieku sugu klāts. Teritorijā atrodas arī Akmensraga bāka un vairākas tūristu mītnes, piemēram, kempings "Laikas", kas ir konkursa "Sējējs" laureāts. Netālu no Ziemupes centra, jūras krastā ir izveidota labiekārtota autostāvieta ar izglītojošiem informācijas stendiem.

Šautuve - Skujnieku šautuve tikusi izmantota vasaras sporta nodarbību vajadzībām, šaušanas apmācībām un treniņiem. Ir atrodama informācija, ka arī mūsdienās šautuve brīžiem tiek izmantota militārām vajadzībām. Teritorijā saglabājusies 1982. gadā celtā vadības ēka ar uzrakstiem krievu valodā "Слава КПСС" (Slava Padomju Savienības Komunistiskajai partijai). Kur vēl šādus uzrakstus "brīvā dabā" ir iespējams redzēt?

Cirpstenes Zenītraķešu bāze - kādreiz bijis nozīmīgs krasta apsardzes militārais objekts. Vizuāli interesanta un iespaidīga teritorija jūras krasta tuvumā, diemžēl nepietiekamas apsaimniekošanas dēļ - piesārņota un nesakopta. Tai iepretim paralēli jūras krastam aiz priekškāpas atrodas zenītraķešu palaišanas laukumi, kurus savieno betonēts ceļš. Šāds militārs veidojums pašā jūras krastā Latvijā ir vienīgais. Ziemeļos no kompleksa (Ventspils dienvidos) atrodas bijušās krasta baterijas.

4. diena Ventspils – Tukums - Rīga 160 km

Velomaršruts pa Ventspili. Maršruta gaita: Jūrmalas parks – Bij. PSRS armijas krasta baterijas ar viziera torni – Zenītraķešu brigāde un bijusī bāze – armijas krasta ceļš – Ventspils lidosta (bijušais PSRS aerodroms) – Lemberga hūte – robežsargu, sakarnieku un zenītraķešu štāba armijas pilsētiņa – bijušais kara hospitālis – Jūrmalas parks

Irbenes radioteleskops – kādreiz izmantots pretzīlūkošas vajadzībām. Irbene ietver dažādu militāro daļu un objektu kompleksu, t.sk. arī šobrīd pamesto armijas pilsētiņu. Radioteleskopu mūsdienās apsaimnieko Latvijas Republikas ZA Radioastronomijas centrs un tas kalpo zinātniskās izpētes mērķiem. Ir iespējama objekta apskate gida pavadībā.

Leitnanta Roberta Rubeņa bataljona muzejs - Ugāles Silmačos ir izveidots neliels muzejs. Kopā ar tā izveidotāju Andreju Keizeru var doties ekskursijā uz atjaunoto Rubeņa bataljona 2. Rotas apmetni, bunkuru un minētā militārā grupējuma cīņu vietām.

Turpmācāajā ceļa posmā ir vērts iegriezties Abavas senlejas dabas parkā. Abavas senlejas posms no Kandavas līdz tās ietekai Ventā ir ainaviskā un reljefa ziņā izteiksmīgākais upes ielejas posms Kurzemes novadā. Abavas ielejas dziļums sasniedz 30 – 40 m, platums – līdz pat 300 un vairāk metriem. Teritorija izceļas ne tikai ar lielu bioloģisko (> 800 augu sugu) un biotopu daudzveidību, dabas pieminekļiem – avotiem, ūdenkritumiem, iežu atsegumiem, dižakmeņiem, bet arī ar daudzajiem kultūrvēstures pieminekļiem – pilskalniem, baznīcām, senkapiem, kultūrainavu, kā arī mazpilsētām – Kandavu un Sabili, kuru centri ir pilsētībūvniecības pieminekļi. Sabiles Vīnakaļns un Pedvāles mākslas brīvdabas muzejs ir ļoti populāri tūrisma objekti. Kultūras vērtību aizsardzības nolūkos izveidota kultūrvēsturiskā teritorija „Abavas ieleja”. Lai „uzturētu” ielejas ainavu, Drubazās un Tēvkalnos „saimnieko” dzīvei savvaļā pielāgotie mājlopi. Tūristiem izveidotas dabas takas, bet Abava ir populārākā Kurzemes ūdenstūristu upe.

Tukuma lidlauks - viena no mūsdienās „teiksmām” visapvītākā Padomju armijas teritorija. Padomju laikā šeit atradās rezerves aviācijas lidlauks, kodolieroču noliktavas (... 50 km attālumā no valsts galvaspilsētas), kas bija nomaskētas zem diviem ar zemi apbērtiem un veģetāciju apaudzētiem betona angāriem. Publiskajā vidē ir atrodamas ziņas, ka noliktavās ir glabājusies 430 km smaga termiskā kodolbumba RX – 24 un 1030 kg smagā RX – 26 koldolbumba ar dažāda tipa kodollādiņiem, kā arī ar kodollādiņiem aprīkotās gais – zeme tipa raķetes. Kas gan būtu palicis pāri no Rīgas un valsts (Baltijas valstīm? Ziemeļeiropas?), ja šeit būtu noticis kāds negadījums? Šobrīd lidlauks ir slēgta teritorija. Augusta beigās te notiek aviācijas svētki.

Ar šo simbolu atzīmēta **NATURA 2000** teritorija (arī īpaši aizsargājama dabas teritorija). NATURA 2000 teritorijas ir Eiropas Savienības valstu radīts īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ĪADT) tīkls, kas Latvijā veidots uz jau esošo ĪADT bāzes ar mērķi aizsargāt Eiropā retas un apdraudētas augu un dzīvnieku sugas un to dzīves vietas (biotopus). Šobrīd Latvijā ir 337 NATURA 2000 teritorijas

22. attēls. Ģeneralizēta maršruta pārskata karte (*Google com* pamatne):

Būtu interesanti izveidot tūrisma maršrutus caur Kolkū, gar Rīgas Jūras līča piekrasti. Kolkā veidojas ievērojams tūrisma centrs, strādā aktīva entuziastu grupa, un tūrisms tiek saistīts ar novada attīstību. 2011. gadā tiks pabeigta Ventspils - Kolkas ceļa asfaltēšana, kas dos spēcīgu impulsu visas Kurzemes piekrastes attīstībai. Tūrisma maršruti šajā gadījumā iekļauj gan dabas, gan militārās vēstures objektus – citiem vārdiem, vadojas dabas un vēstures tematiskie parki.

Vēstures tematiskie parki

Viens no perspektīvākajiem militārā tūrisma attīstības ceļiem ir dabas un vēstures tematisko parku izveidošana noteiktos reģionos, t.i., tajās teritorijās, kur tūrisma maršrutos var iekļaut gan militāros, gan dabas un vēstures objektus.

Ļoti labs šāda tematiskā parka vieta var būt Lielirbes apkārtnē. Te atrodas skaistā Irbes upes ieleja, padomju laika tilts pār Irbes upi, Irbes grīva un ieteka Baltijas jūrā. Irbes grīva ir makšķerņu iecienīta vieta.

23. attēls. Robežapsardzes postenis pie Irbes upes grīvas. Foto: Jurija Meļkonova arhīvs

Ceļa sākumā, kas ved uz Irbes grīvu, atrodas bijušais Latvijas Leņina komjaunatnes vārdā nosauktais robežapsardzes postenis. Tālāk redzama atjaunotā Lielirbes dzelzceļa stacijas ēka pie mazbānīša šaursliežu dzelzceļa. Tepat redzams labi saglabājies dzelzceļa uzbērums. Aiz Irbes upes redzami vecā dzelzceļa koka tilta balsti. Tagad te ierīkots trošu tilts gājējiem, kas šobrīd ir iešanai nedrošs!

Tuvāk krastam, pauguru virsotnēs atrodas padomju laika krasta baterijas betona pozīcijas. Tur bija izvietoti 100 mm artilērijas lielgabali B-34. Baterija tika saukta par „pret-kuteru bateriju”, jo tai bija liels šaušanas ātrums (6-8 šāvieni minūtē), un lielgabali bija paredzēti šaušanai pa ātrgaitas mērķiem. Blakus pozīcijām atrodas munīcijas noliktava 50 kaujas lādiņiem. Var piebilst, ka rudenos baterijas pozīcijas saista daudzus sēņotājus.

Vēstures parka zonu šajā rajonā varētu pārvaldīt „Latvijas Valsts Mežu” Dundagas mežniecība. Blakus atrodas Slīteres nacionālais parks. Mazbānīša vēstures eksponēšanai varētu piesaistīt Ventspils muzeju un vietējo pašvaldību.

Ar militāro mantojumu saistītas interneta vietnes un izmantotie avoti

<http://aviamuseum.org/> - Latvijas aviācijas muzejs;
www.diggers.lv – Latvijas digeri;
www.grauzti.lv – pamestās industriālās vietas un militārie objekti;
www.i-mantojums.lv/ - Latvijas industriālais mantojums;
www.industreality.lv/ - militārie un industriālie objekti;
www.karostascietums.lv – Liepājas Karostas cietuma šovs;
www.mantojums.lv – Latvijas kultūras pieminekļu datu bāze;
www.melkon.lv – Krasta artilērijas un militārā vēsture;
www.meremuuseum.ee – Igaunijas jūras muzejs;
www.muzejai.lt/Klaipeda/juru_muzejus.en.htm - Klaipēdas jūras muzejs;
www.ostrog.lv – militārā mantojuma pētniecība;
www.necton.lv – Ufologija un kriptofizika;
www.suomenlinna.fi/ - Suomalinnas cietoksnis;
www.travelzone.lv/ - „Ceļojumu zona”
<http://mat1ss.blogspot.com/search/label/PSRS%20armijas%20objekti%20LV> – bijušās PSRS militārās bāzes un objekti Latvijā;
<http://panzerkampf.org/> - Militārais forums;
http://www.sfhm.se/smha/default_2238.aspx?epslanguage=EN – Zviedrijas militārais mantojums.

Iesaistītās puses

Informācijas par Latvijas militāro mantojumu vākšanas un apkopošanas procesā „Lauku ceļotājam” palīdzēja dažādu organizāciju un institūciju pārstāvji, t.sk. arī vietējie novadpētnieki, tūrisma gidi, entuziasti un privātpersonas:

- ♦ Alda Prūse, Vaiņodes muzejs, (foto no muzeja arhīviem), alda47@inbox.lv;
- ♦ Andrejs Ņeizars, Roberta Rubeņa bataljona muzejs (foto no personīgā arhīva), rubena.fonds@inbox.lv ;
- ♦ Anīta Mortuzāne, Ludzas novada TIC, tic@ludza.lv;
- ♦ Andris Čekuls, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs, (foto no privātkolekcijas), cekuls@rigamuz.lv;
- ♦ Armands Vijups, LU Vēstures un filozofijas fakultātes asociētais profesors, Armands.vijups@ventspils.gov.lv;
- ♦ Artis Gustovskis, Kurzemes tūrisma informācijas centrs, (foto no personīgā arhīva), artis@kuldiga.lv;
- ♦ Baiba Šuvcāne (foto no personīgā arhīva), BaibaSuvcane@inbox.lv;
- ♦ Dagnis Dedumietis, Latvijas Kara muzeja Mangaļu filiāles Ziemassvētku kauju muzeja vadītājs, (foto no muzeja arhīviem), mangali@karamuzejs.lv;
- ♦ Daina Marcinkus, laikraksta „Saldus zeme” žurnāliste, daina@sz.lv;
- ♦ Dzintra Ķirpe, dzintrakirpe@inbox.lv ;
- ♦ Gunta Dimitrijeva, Jēkabpils novada projektu speciāliste, gunta.dimitrijeva@jekabpilsnovads.lv;
- ♦ Guntars Seilis, Ventpils tūrisma informācijas centrs, Guntars.Seilis@ventspils.gov.lv;
- ♦ Guntis Seregins, Saulkrastu velosipēdu muzejs, latvelo@inbox.lv;

- ◆ Ilona Taure, Bauskas pils muzeja speciāliste, taureilona@inbox.lv ;
- ◆ Ilze Haruna, Saldus novadpētniecības muzeja Vēstures nodaļas vadītāja (foto no muzeja arhīviem), muzejs@saldus.lv;
- ◆ Imants Pāvels, jurmalcievlaklajumi@inbox.lv;
- ◆ Inese Turkupole – Zilpure, Bauskas Tūrisma informācijas centrs, tourinfo@bauska.lv;
- ◆ Ingrīda Šmuškova, Tukuma Tūrisma informācijas centrs, ingrida.smuskova@gmail.com;
- ◆ Jānis Dambītis, SIA „Kolkasrags”, janisd@ferrus.lv;
- ◆ Jurijs Meļkonovs, Baltijas militārās vēstures pētnieks;
- ◆ Juris Raķis, Liepājas Karostas pētnieks, (foto no personīgā arhīva), jurajuris@gmail.com;
- ◆ Lāsma Eglīte, Karostas glābšanas biedrība, info@karostascietums.lv;
- ◆ Liene Bērziņa, Valkas tūrisma informācijas biroja vadītāja, tib@valka.lv;
- ◆ Ludmila Žilvniska, Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzeja direktora vietniece, ludmila.zilvinska@inbox.lv;
- ◆ Mairita Tumpēle, Pāvilostas TIC vadītāja, pavilosta.tic@tvnet.lv;
- ◆ Normunds Jērums, Tērvetes senvēstures muzejs, lielkenins@inbox.lv;
- ◆ Normunds Smalinskis, foto no personīgā arhīva, normunds.smalinskis@inbox.lv;
- ◆ Sarmīte Usāne, Līgatnes bunkurs;
- ◆ Sandra Magazina, Zeltiņu muzeja vadītāja, gide, sandramagazina@inbox.lv;
- ◆ Tukuma muzejs, tukmuz@apollo.lv;
- ◆ Valdis Avotiņš, Ventspils augstskolas Inženierpētniecības centra direktors (foto no personīgā arhīva), valdis.avotins@venta.lv;
- ◆ Vita Jesere, Pļaviņu TIC vadītāja, vita.jesere@inbox.lv;
- ◆ Zaiga Brača un Mores muzejs (foto no muzeja arhīviem), zaiga.braca@ldf.lv.

Lauku ceļotājs izsaka LIELU PALDIES par līdz šim sniegto palīdzību un padomu, kā arī vēsturiskajiem fotomateriāliem!